MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

EDVINAS VAIČYS

NEPAPRASTŲJŲ SITUACIJŲ VALDYMAS LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Lektorius Rimantas Raudeliūnas

VILNIUS

2023

TURINYS

ŽODYNĖLIS 4
ĮVADAS 5
I. NEPAPRASTŲJŲ SITUACIJŲ VALDYMO LIETUVOJE TEORINIAI ASPEKTAI 9
1.1. Nepaprastųjų situacijų valdymo samprata 9
1.2. Nepaprastųjų situacijų valdymo ciklo teoriniai aspektai 12
1.2.1. Grėsmės ir keliama rizika 13
1.2.2. Bendruomenės pažeidžiamumas 16
1.2.3. Rizikos mažinimas 19
1.2.4. Parengtis atremti nepaprastąją situaciją 20
1.2.5. Atsakas, reagavimas į nepaprastąją padėtį 23
1.2.6. Atkūrimas ir atsparumas 24
1.3. Lietuvos valstybės valdymo ypatumai nepaprastosios padėties metu 27
II. TYRIMO „NEPAPRASTŲJŲ SITUACIJŲ VALDYMO LIETUVOJE" METODIKA 29
III. TYRIMO „ NEPAPRASTŲJŲ SITUACIJŲ VALDYMO LIETUVOJE" REZULTATŲ ANALIZĖ 30
IŠVADOS 56
PASIŪLYMAI 60
LITERATŪRA 61
ANOTACIJA 65
ANOTATION 66
SANTRAUKA 67
SUMMARY 69
PRIEDAI 71

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Eil. Nr.	Lentelės pavadinimas	Psl.
1	Informantų patirtis nepaprastųjų situacijų valdyme	30
2	Rizikos vertinimas	31
3	Grėsmės šaltiniai	34
4	Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui Lietuvoje, poveikio mažinimas	36
5	Visuomenės pažeidžiamumas	37
6	Kolektyvinės apsaugos pastatai Lietuvoje	40
7	Reagavimas	42
8	Atkūrimas	46
9	Bendros įžvalgos apie nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje	49

ŽODYNĖLIS

Atkūrimas po nepaprastosios situacijos apima ilgalaikius procesus, kurie pradedami pasibaigus nelaimei, atkūrimu siekiama grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės (Monteil et al., 2020).

Atsakas yra sudėtingiausia nelaimės valdymo fazė, nes yra vykdoma didelio sukrėtimo, riboto laiko ir informacijos sąlygomis. Atsako metu dvejonės, nepasitikėjimas ir delsimas gali sukelti katastrofą. Atsakas (reagavimas) - tai ne tik skubūs veiksmai, kurių reikia imtis tuoj pat, bet taip pat ir sistemos, reikalingos šią veiklą koordinuoti ir paremti, sukūrimas (Survila, 2015).

Grėsmė yra žalos bendruomenei, t. y. gyventojams, aplinkai, privačiai ir viešajai nuosavybei, infrastruktūrai ir verslui, šaltinis (Survila, 2015).

Nepaprastoji situacija - didelę žalą žmogiškiesiems ištekliams ir turtui sukeliantis neeilinis įvykis, kurio padariniai viršija bendruomenės galimybes atsikurti (Survila, 2015).

Nelaimių padarinių švelninimas - tai nuolatinės pastangos sumažinti nelaimių poveikį žmonėms ir turtui (Emergency Management Planning Guide 2010–2011,2012).

Pasirengimas įveikti nelaimę suvokiamas, kaip planavimo veikla atsakui, kuri vyksta valstybės, institucijų ir individo lygmenimis (Sultan, 2020).

ĮVADAS

Temos aktualumas. Lietuvoje nepaprastoji padėtis laikoma ypatingu teisiniu režimu, kai vadovaujantis LR Konstitucija ar LR Nepaprastosios padėties įstatymu, taikomi laikini apribojimai naudotis fizinėmis asmens teisėmis ir laisvėmis ir laikini juridinių asmenų veiklos apribojimai (LR Nepaprastosios padėties įstatymas, 2002). LR Nepaprastosios padėties įstatyme (2002) įvardinta, kad „Nepaprastosios padėties metu visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje veikia Konstitucijos ir kitų įstatymų nustatytos bei nustatyta tvarka įsteigtos valstybės ir savivaldybių institucijos. Įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka nepaprastosios padėties metu savivaldybės (savivaldybių) teritorijoje, kur nepaprastoji padėtis įvesta, gali būti įvestas tiesioginis valdymas, taip pat esant būtinumui sudarytos viešosios tvarkos apsaugos komendantūros“.

Nepaprastųjų situacijas valdymas apima pasirengimą, reagavimą, padarinių sušvelninimą ir atkūrimo sistemą, pagal kurią vykdomas pasirengimas, reagavimas, padarinių sušvelninimas ir atkūrimas visų pavojų atveju. Šių sričių valdymas vadinamas visapusišku nepaprastųjų situacijų valdymu (Jensen ir Kirkpatrick, 2022).

Nepaprastųjų situacijų valdymui reikalingos žinios apima nelaimių tyrimus ir reagavimą į ekstremaliąsias situacijas, taip pat gebėjimus naudotis žiniomis, apimančiomis sociologiją, politikos mokslus, geografiją, ekonomiką, visuomenės sveikatą ir kitas disciplinas. Ekstremaliųjų situacijų vadovo užduočių aplinka taip pat reikalauja išmanyti politiką, viešąją politiką, ekonomiką, aplinkosaugos mokslą ir, ypač terorizmo srityje, tarptautinius santykius. Tačiau, nepaisant to, kad reikia plačiai išmanyti kitas sritis, ekstremaliųjų situacijų valdymas iš esmės yra viešasis administravimas: jis apima vadovavimą viešajai, pelno nesiekiančiai ar privačiai įstaigai, žmogiškųjų ir finansinių išteklių valdymą, strateginį planavimą, biurų ir ekstremaliųjų situacijų operacijų centrų organizavimą, programų vertinimą, derybas dėl sutarčių ir darbo sutarčių ir kitas užduotis (Feldmann-Jensen, 2019; Jensen ir Kirkpatrick, 2022).

Nepaprastųjų situacijų valdymo tematika yra ypač aktuali šiuo metu, vykstant karui Ukrainoje su Rusija išlieka grėsmė Lietuvai dėl karo pavojaus, migrantų suvaldymo ir kt.

Nepaprastosios padėties režimas paskelbtas ir šiuo metu Lietuvoje. Iki 2023 gegužės 2 d. dalyje valstybės teritorijos – pasienio ruože prie valstybės sienos su Baltarusija ir Kaliningrado sritimi, taip pat pasienio kontrolės punktuose, esančiuose ne pasienio ruožo teritorijoje taikomas nepaprastosios padėties režimas (Elta, 2023).

2022 m. vasario 24 d., kai Rusija pradėjo plataus masto invaziją į Ukrainą, Lietuvos Seimas susirinko į neeilinę sesiją ir nutarė įvesti nepaprastąją padėtį visoje šalyje. Vėliau kelis kartus buvo

pratęstas šio teisinio režimo taikymą šalies pasienio ruožuose su Baltarusijos Respublika, taip pat su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi ir pasienio kontrolės punktuose (LR Nutarimas dėl nepaprastosios padėties įvedimo, 2023).

Pavojingų įvykių ir toliau pasaulyje daugėja, o jų neigiamos pasekmės didėja. Nepaprastųjų situacijų valdymas yra patraukli mokslinių tyrimų sritis, kuria siekiama stabilizuoti nelaimių padarinius ir sumažinti galimą žalą žmonėms, įrenginiams ir aplinkai. Savalaikis ir veiksmingas nepaprastųjų situacijų valdymas labai priklauso nuo stebimos informacijos panaudojimo ir turimų išteklių integravimo.

Temos ištirtumas, darbo naujumas: Jensen ir Kirkpatrick (2022) tyrė vietos ekstremaliųjų situacijų valdymą ir visapusišką ekstremaliųjų situacijų valdymą. Atlikta diskusija, kuria paskatino pokalbiai su vyriausiaisiais atsparumo pareigūnais. Tyrime analizuojama vyriausiojo atsparumo pareigūno pareigybė. Tyrime pateikiami vyriausiųjų atsparumo pareigūnų duomenys apie tai, ką jie daro ir ką, jų nuomone, turi daryti vietos ekstremaliųjų situacijų valdymo darbuotojai. Dauguma šias pareigas užimančių asmenų palengvina sistemą, pagal kurią jų bendruomenės sprendžia bendruomenės nelaimių pagrindines priežastis, pažeidžiamumą, švelninimą ir (arba) atkūrimą, nes tai yra jų pareigų dalis. Ir dauguma mano, kad vietos ekstremaliųjų situacijų valdymo personalas užsiima tik pasirengimu ir reagavimu. Šios išvados aptariamos atsižvelgiant į tai, ką ši sritis laikoma kompetencijos sritimi nacionaliniu lygmeniu, ir orientuota į vietos lygmens ekstremaliųjų situacijų valdymo praktikos galimybes ateityje.

Patkauskaitė-Tiuchtienė ir kt. (2022) tyrė reikšmingų įvykių poveikį viešajai politikai ir instituciniams pokyčiams. Duomenys rodo, kad daugėja svarbių įvykių, tokių kaip stichinės nelaimės, antropogeninės katastrofos ir priešiškų veikėjų piktavališka veikla, dažnai turinčių tarpvalstybinį poveikį. Tačiau šių įvykių poveikio viešajai politikai, valdymui ir institucijoms tyrimai tebėra neįtikinantys. Straipsnyje pristatyta tyrimų darbotvarkė, kurioje siūloma klasifikuoti reikšmingus įvykius pagal jų požymius, pagrindžiant ją naujai surinktu duomenų rinkiniu apie 2004-2020 m. Lietuvoje vykusius reikšmingus įvykius. Jame taip pat siūlomi trys pagrindiniai pokyčių keliai, nustatantys priežastinius mechanizmus, kaip šie įvykiai gali paveikti politikos ir institucinius pokyčius. Pateikiami konkretūs pasiūlymai tolesniems tyrimams, kurie galėtų suteikti tiek teoriškai inovatyvių, tiek politikai svarbių įžvalgų apie krizių valdymą ir politikos pokyčius, turinčius įtakos gerovės institucijoms ir visuomenės atsparumui.

Chen et al. (2019) tyrė kompiuterinio intelekto technologijų taikymą ekstremaliųjų situacijų valdyme. Kompiuterinis intelektas yra viena iš sparčiausiai besivystančių kompiuterinių technologijų sričių. Šiuo metu dideli duomenų kiekiai daro vis didesnį poveikį ir kelia vis didesnius iššūkius

veiksmingam duomenų apdorojimui ir protingų sprendimų priėmimui. Skaičiavimo intelekto technologijos vaidina svarbų vaidmenį ekstremaliųjų situacijų valdymo gyvavimo ciklo metu didelių duomenų kontekste. Tyrime pateikiama išsami naujausių skaičiavimo intelekto technologijų, plačiai taikomų ekstremaliųjų situacijų valdyme, apžvalga ir apibendrinamos dabartinės ekstremaliųjų situacijų valdymo sistemos įvairiose pramonės šakose. Galiausiai nurodomos kai kurios perspektyvios ateities mokslinių tyrimų kryptys ir uždaviniai.

Tyrimo objektas: nepaprastųjų situacijų valdymas Lietuvoje.

Tyrimo problema: keliamas probleminis klausimas - kaip valdomos nepaprastosios situacijos Lietuvoje? Tyrimą papildantis klausimas, kaip pagerinti nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje?

Tyrimo tikslas: išanalizuoti nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti nepaprastųjų situacijų sampratą.
2. Išanalizuoti nepaprastųjų situacijų valdymo ciklą.
3. Išsiaiškinti nepaprastųjų situacijų ekspertų požiūrį į nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje.
4. Pateikti prielaidas nepaprastųjų situacijų valdymo gerinimui.

Informacijos rinkimo ir tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė, teisės aktų analizė.

Kokybinis tyrimas, interviu su nepaprastųjų situacijų ekspertais. Interviu duomenų analizei naudojama turinio analizė. Tyrimo klausimų duomenys buvo analizuojami vadovaujantis lyginimo (lyginami teiginiai ir nuomonės vienos temos kontekste), interpretacijos (remiantis tyrimo duomenimis daromos tyrėjo įžvalgos) metodais.

Tyrimo imtis - 8 informantai. Tyrimo imčiai sudaryti naudojamas tikslinės atrankos metodas (angl. purposeful sampling). Naudojant šį metodą, galima gauti išsamių ir kompleksinių duomenų, tuo metu turint galimybę klausti ir papildomų klausimų, paliekant ekspertams pakankamai laisvės reikšti savo mintis plačiau ir nenumatytais aspektais (Grikšienė, 2021). Dalinkevičė ir Korsakienė (2021) atliktame tyrime taikė 7 informantų imtį; 5 ekspertų imtį moksliniame tyrime taikė Šalkauskaitė (2021); Grikšienė (2021) tyrime dalyvavo 9 ekspertai. Dėl to 8 ekspertų imtis laikoma optimalia šiam tyrimui.

Atlikto darbo praktinė reikšmė. Atliktas darbas reikšmingas Vidaus reikalų ministerijai, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentui, Nacionaliniam krizių valdymo centrui, Savivaldybės ekstremaliųjų situacijų operacijų centrui ir kt. institucijoms, kurioms aktuali nepaprastųjų situacijų valdymo tematika.

I. NEPAPRASTŲJŲ SITUACIJŲ VALDYMO LIETUVOJE TEORINIAI ASPEKTAI

I.1. Nepaprastųjų situacijų valdymo samprata

Nepaprastoji padėtis apibrėžiama, kaip ypatingas teisinis režimas valstybėje ar jos dalyje leidžianti riboti laisves ir teises fizinių ir juridinių asmenų. Ribojimų pagrindai nustatyti LR Konstitucijoje (2019) ir LR Nepaprastosios padėties įstatyme (2002) (LR Nepaprastosios padėties įstatymas, 2002).

Nepaprastosios padėties paskelbimas reiškia, kad įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios kompetencija perkeliama į vykdomąją valdžią, taip pat apribojamos visų šalies piliečių pilietinės ir politinės teisės.

Survila (2015) nepaprastąją situaciją apibrėžė, kaip „didelę žalą žmogiškiesiems ištekliams ir turtui sukeliantį neeilinį įvykį, kurio padariniai viršija bendruomenės galimybes atsikurti“.

Mangone (2021) teigė, kad nepaprastąsias situacijas reikia laikyti virtualiomis, neapčiuopiamomis, nes jos apima ne tik tuos reiškinius, kurie apibrėžiami remiantis sveiku protu, bet ir visus reiškinius, apimančius ir fizinius padarinius, ir socialinius apibrėžimus, susijusius su žmonių patiriama žala ir socialiniais sutrikimais. Be mokslininkų nesutarimų dėl to, kurie įvykiai turėtų ir (arba) gali būti priskiriami šiai kategorijai, tokių reiškinių poveikis mąstymui, elgesiui, socialinei organizacijai ir socialiniam bei kultūriniam individų gyvenimui yra vienodas, t. y. jie sutrikdo įprastą individualaus ir kolektyvinio kasdienio gyvenimo tėkmę. Pastarųjų dešimtmečių nelaimių grandinė parodė, kad pažeidžiamumas didėja tiek gamtinių transformacijų atveju - taip pat ir COVID-19 pandemijos (De Marchi 2020), tiek dėl politinių konfliktų, masinis pažeidimas - karas.

Väyrynen (2023) nagrinėjo sudėtingas humanitarines ekstremaliąsias situacijas, kurias apibrėžė, kaip ekonominio susiskaldymo, politinių neramumų ir žmonių kančių išraišką. Šias ekstremalias situacijas gali lemti tiek sąmoninga ir grobuoniška vyriausybių politika, tiek bendra visuomenėje vyraujanti anarchija ir neteisėtumas. Abiem atvejais pagrindinis humanitarinių krizių aspektas paprastai yra didelio masto smurtas, kuris ne tik žudo žmones, bet ir aštrina esamas žmonių išorinio ir vidinio perkėlimo, jų aprūpinimo maistu ir sveikatos priežiūros problemas. Karinės jėgos panaudojimas, žinoma, turi pagrindą, dažnai tai būna kariaujančių šalių valdžios ir turtų troškimas, tačiau jį taip pat galėjo paskatinti misionieriška ideologija arba užgrūdintas ir konkurencingas nacionalistinis identitetas. Sudėtingos humanitarinės ekstremaliosios situacijos pasireiškia infrapolitiniu smurtu, kuris yra įsišaknijęs socialinėse struktūrose ir todėl sukelia kasdienes žmonių kančias. Jie turi asmeninę ir socialinę tapatybę, tačiau

pasaulinėje žiniasklaidoje jie dažnai traktuojami kaip bevardė masė, tarsi nebūtų tos pačios žmonijos dalis. Žiniasklaidos reportažai apie humanitarines nelaimes dažnai virsta aukų ir jų sunkios padėties stereotipais.

Jungtinių Tautų nelaimių rizikos mažinimo biuras (2023) nepaprastąsias situacijas apibrėžė kaip galimus gyvybės nuostolius, sužalojimus, sunaikintą ar sugadintą turtą, kuriuos sistema, visuomenė ar bendruomenė gali patirti per tam tikrą laikotarpį ir kurie nustatomi tikimybiškai kaip pavojaus, poveikio, pažeidžiamumo ir pajėgumo funkcija.

Sultan et al. (2020); Jungtinių Tautų tarptautinė nelaimių mažinimo strategija (UN/ISDR, 2004) įvardino, kad nepaprastosios situacijos yra rimtos bendruomenės ar visuomenės funkcijų sutrikimas, dėl kurio patiriama didelių žmogiškųjų, materialinių, ekonominių ar aplinkosauginių nuostolių, viršijančių nukentėjusios bendruomenės ar visuomenės gebėjimą susidoroti naudojant savo išteklius.

Tokia nelaimingų situacijų koncepcija orientuota į didžiulius nuostolius, patirtus dėl nepaprastosios situacijos, kurie skiriasi priklausomai nuo regiono, geografinės vietos, klimato ir pažeidžiamumo laipsnio. Tam, kad įvykis būtų laikomas nepaprastąja situacija, pagal UN/ISDR, jis turi atitikti bent vieną iš šių bruožų:

- Turi būti pranešta apie daugiau nei dešimties žmonių žūtį.
- Turi būti pranešta apie tai, kad daugiau nei šimtas žmonių sužeista.
- Nacionalinė šalies vyriausybė paskelbė šalyje nepaprastąją situaciją.
- Nacionalinė šalies vyriausybė pateikė tarptautinės pagalbos prašymą (Jungtinių Tautų tarptautinė nelaimių mažinimo strategija (UN/ISDR, 2004); Survila, 2015).

Nelaimių epidemiologijos tyrimų centro (CRED) duomenimis, kasmet nuo neigiamų nelaimių padarinių nukenčia apie 205 mln. žmonių (The Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED), 2015). Šis žmonių skaičius kasmet vis didėja, nes daugėja nukentėjusiųjų ir didėja tokių nelaimių, kaip ugnikalnio išsiveržimas, žemės drebėjimas, audra, potvynis ir kt. (Sultan et al., 2020).

Šiuo metu viena aktualiausiu nelaimių, nepaprastoji situacija, yra karas Ukrainoje. Nuo 2014 m. gegužės vidurio ginkluoti konfliktai Rytų Ukrainoje vyksta palei kontaktinę liniją, skiriančią vyriausybės kontroliuojamas teritorijas nuo nevyriausybinių organizacijų kontroliuojamų teritorijų Donecko srityje ir Luhansko srityje. Konfliktas peraugo į karą 2022 m. vasario 24 d., kai Rusijos kariuomenė įžengė į Ukrainą. Karas Ukrainoje sukėlė sudėtingas ekstremalias situacijas ir humanitarines krizes bei kitas sunkias pasekmes (Gan, 2023).

Dar vienas iš nepaprastosios situacijos padėčių pavyzdžių, kurį galima paminėti yra COVID-19 pandemija. Wuropulos (2020) teigė, kad nepaprastosios padėties įvardijimas taip pat atlieka politinę komunikacinę funkciją - paversti pandemiją anomalija, nuokrypiu, kuris nepriklauso normalumui, pagal

kurią valdo vyriausybė. Kai pasirodė pirmoji COVID-19 banga, nepaprastoji padėtis leido apriboti tam tikras teises, kurių valstybės paprastai negali taip lengvai įgyvendinti (Grogan, Weinberg, 2020).

Wuropulos (2020) teigė, kad be pandemijų, vadinamosios stichinės nelaimės, pavyzdžiui, ugnikalnių išsiveržimai, žemės drebėjimai, cunamiai, audros ir uraganai, sausros (ir jų sukeliamas badas), taip pat technologinės nelaimės, kaip antai Černobylio, Fukušimos ar Bhopalo katastrofos, yra diskursyviai apibūdinamos kaip katastrofos, ekstremalios situacijos, nelaimės ir krizės, kurios gali būti įvardinamos, kaip nepaprastosios padėtys.

Redman (2021) įvardino nepaprastųjų situacijų valdymo tikslą - nuolat apsaugoti žmones, turtą (išteklius) ir aplinką nuo besikeičiančių gamtinių ir žmogaus sukeltų pavojų. Apsaugos prioritetų eiliškumas paprastai yra toks, kaip nurodyta pirmiau: pirmiausia žmonės, paskui turtas ir ištekliai, o galiausiai aplinka. Būna atvejų, kai aplinka svarbiau už esamą turtą ir (arba) išteklius, tačiau tokiais atvejais būtina aiškiai apibrėžti, kad turtas ir (arba) ištekliai yra svarbesni nei turtas ir (arba) ištekliai.

Taigi, nepaprastųjų situacijų valdymą sudaro penkios dimensijos. Kiekviena iš šių dimensijų atstovauja svarbiam viso proceso aspektui ir kiekviena iš jų yra susijus. Paprasčiau tariant, penki matmenys yra šie:

1. Pavojai ir (arba) rizika.
2. Grupės/organizacijos.
3. Funkcijos.
4. Veikla.
5. Ištekliai.

Taigi, nepaprastųjų situacijų valdymas - tai veiksmas, darantis įtaką vadovavimui ir stebėsenai (per politiką ar procedūrą), organizacijos strategiją ir kryptį. Apskritai valdymas apima tradicijas, institucijas ir procesus, kurie lemia, kaip valdžia įgyvendina valdymą piliečiams ir (arba) asmenims suteikiamas balsas ir kaip priimami sprendimai dėl visuomenei svarbių klausimų. Valdymas gali apimti tokius dalykus, kaip teisės aktai, politika, konkrečios patvirtinimo procedūros, programų projektų valdymas (Redman, 2021).

Apibendrintai galima teigti, kad nepaprastosios situacijos definicija apima bruožus, kaip pasireiškusios rizikos nenuspėjamumas, greitis, nežinomumas, apimties neapibrėžtumas, pavojingumas. Survila (2015) nepaprastąją situaciją apibrėžė, kaip „didelę žalą žmogiškiesiems ištekliams ir turtui sukeliantį neeilinį įvykį, kurio padariniai viršija bendruomenės galimybes atsikurti“. LR Nepaprastosios padėties įstatyme (2002) nepaprastoji padėtis apibrėžiama, kaip ypatingas teisinis režimas valstybėje ar jos dalyje leidžianti riboti laisves ir teises fizinių ir juridinių asmenų. Ribojimų pagrindai nustatyti LR Konstitucijoje (2019) ir LR Nepaprastosios padėties įstatyme (2002). Taigi nepaprastosios padėties

paskelbimas yra nepaprastosios situacijos valdymo priemonė. Nepaprastųjų situacijų valdymo tikslas - nuolat apsaugoti žmones, turtą (išteklius) ir aplinką nuo besikeičiančių gamtinių ir žmogaus sukeltų pavojų. Apsaugos prioritetų eiliškumas paprastai yra toks, kaip nurodyta pirmiau: pirmiausia žmonės, paskui turtas ir ištekliai, o galiausiai aplinka. Būna atvejų, kai aplinka svarbiau už esamą turtą ir (arba) išteklius, tačiau tokiais atvejais būtina aiškiai apibrėžti, kad turtas ir (arba) ištekliai yra svarbesni nei turtas ir (arba) ištekliai. nepaprastųjų situacijų valdymas - tai veiksmas, darantis įtaką vadovavimui ir stebėsenai (per politiką ar procedūrą), organizacijos strategiją ir kryptį. Apskritai valdymas apima tradicijas, institucijas ir procesus, kurie lemia, kaip valdžia įgyvendina valdymą piliečiams ir (arba) asmenims suteikiamas balsas ir kaip priimami sprendimai dėl visuomenei svarbių klausimų. Valdymas gali apimti tokius dalykus kaip teisės aktai, politika, konkrečios patvirtinimo procedūros, programų projektų valdymą

I.2. Nepaprastųjų situacijų valdymo ciklo teoriniai aspektai

Šiame poskyryje ciklišKumas analizuojamas per grėsmės ir keliamos rizikos suvokimą, identifikavimą, bendruomenės pažeidžiamumą, rizikos mažinimą, parengtį atremti nepaprastąją situaciją, atsaką, reagavimą į nepaprastąją padėtį ir atkūrimą, atsigavimą po nepaprastosios padėties.

I.2.1. Grėsmės ir keliama rizika

Grėsmė įvardinama, kaip galimos žalos bendruomenei, t. y. gyventojams, aplinkai, privačiai ir viešajai nuosavybei, infrastruktūrai ir verslui, šaltinis (Survila, 2015).

Väyrynen (2023) teigė, kad nepaprastosios situacijos gali kilti dėl gamtos (pavyzdžiui, uraganų ir žemės drebėjimų), technologijų (pavyzdžiui, branduolinių ir kalnakasybos avarijų), netinkamai valdomos ekonomikos (pavyzdžiui, derliaus nuėmimo ir miškų kirtimo) ar politikos (pavyzdžiui, karo ir žmogaus teisių pažeidimų). Trumpuoju laikotarpiu žmogus negali daryti didelės įtakos gamtos nelaimėms, o technologines, ekonomines ir politines nelaimes sukelia žmogaus įsikišimas arba jo nesėkmės. Tačiau dažnai gamtiniai pavojų šaltiniai ir žmogaus įsikišimas sąveikauja tarpusavyje.

Tarptautinė nelaimių mažinimo strategijoje (2006) teigiama, kad klimato kaita, miškų kirtimas, sparti urbanizacija ir plintančios ligos - tai vieni iš daugelio pavyzdžių, rodančių, kad naujų tendencijų pasekmės dėl nelaimių rizikos didėja.

Bjørnskov ir Voigt (2020) teigė, kad viena iš grėsmių nepaprastajai situacijai yra terorizmas, apibrėžiamas kaip iš anksto apgalvotas smurto panaudojimas arba grasinimas panaudoti smurtą asmenų ar

subnacionalinių grupių, siekiant politinio ar socialinio tikslo įbauginti ne tik tiesiogines aukas, bet ir didelę auditoriją. Apibrėžime nurodomos ir priemonės, ir tikslai atitinkamų veikėjų. Turi būti dvi priemonės, viena tiesioginė, kita labiau netiesioginė: smurto naudojimas yra gana tiesioginis, o didelės auditorijos įbauginimas yra labiau netiesioginis. Vadovaujančio politiko nužudymas yra smurto aktas - bet kol nėra ketinimo įbauginti didelę auditoriją, jis nebus laikomas teroristiniu aktu. Nacionalinis terorizmas dažnai atskiriamas nuo tarptautinio terorizmo Be to, kovos su terorizmu politikos išlaidos taip pat gali priklausyti nuo to su kokiu terorizmu susiduriama. Trumpai tariant, tarptautinis terorizmas ir vyriausybių atsakas į jį yra susijęs su daugybę sienas peržengiančių išorinių veiksnių, kurie iš esmės nėra vidaus terorizmo atveju. Kita nepaminėta priežastis, kad nepaprastosios padėties paskelbimas reiškia, kompetencijos perkėlimą iš įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios į vykdomąją. Tai paprastai taip pat reiškia, kad sustabdomos kai kurios pilietinės ir politinės teisės.

Jungtinių Tautų nelaimių rizikos mažinimo biuras (2023) įvardino, kad nelaimių rizikos apibrėžtis atspindi pavojingų įvykių ir nelaimių, kaip nuolat egzistuojančių rizikos sąlygų rezultato, sampratą. Katastrofų rizika apima įvairių rūšių galimus nuostolius, kuriuos dažnai sunku įvertinti kiekybiškai. Vis dėlto, turint žinių apie vyraujančius pavojus ir gyventojų bei socialinio ir ekonominio išsivystymo modelius, nelaimių riziką galima bent bendrais bruožais įvertinti ir nustatyti. Svarbu atsižvelgti į socialinį ir ekonominį kontekstą, kuriame kyla nelaimių rizika, ir į tai, kad žmonės nebūtinai vienodai suvokia riziką ir ją lemiančius rizikos veiksnius. Todėl priimtina arba toleruotina rizika yra svarbus subterminas; mastas, kuriuo nelaimės rizika laikoma priimtina arba toleruotina, priklauso nuo esamų socialinių, ekonominių, politinių, kultūrinių, techninių ir aplinkos sąlygų. Inžineriniu požiūriu priimtina rizika taip pat vartojama, siekiant įvertinti ir apibrėžti struktūrines ir nestruktūrines priemones, kurios reikalingos siekiant sumažinti galimą žalą žmonėms, turtui, paslaugoms ir sistemoms iki pasirinkto toleruotino lygio pagal kodeksus arba „priimtiną praktiką“, pagrįstą žinomomis pavojų tikimybėmis ir kitais veiksniais.

Likutinė rizika - tai nelaimės rizika, kuri išlieka net ir tada, kai taikomos veiksmingos nelaimių rizikos mažinimo priemonės ir, kurios atžvilgiu turi būti išlaikomi reagavimo į ekstremaliąsias situacijas ir atkūrimo pajėgumai. Likutinės rizikos buvimas reiškia, kad ir toliau reikia plėtoti bei remti veiksmingus ekstremaliųjų situacijų tarnybų, pasirengimo, reagavimo ir atkūrimo pajėgumus, taip pat socialinę ir ekonominę politiką, pavyzdžiui, saugumo tinklus ir rizikos perkėlimo mechanizmus, kaip holistinio požiūrio dalį (Jungtinių Tautų nelaimių rizikos mažinimo biuras, 2023).

Väyrynen (2023) teigia, kad visuomenių polinkį į humanitarines krizes visų pirma veikia dvi veiksnių grupės: politinės santvarkos irimas ir didėjantis pažeidžiamų grupių ir visuomenių žmonių pažeidžiamumas. Valstybės nuosmukis leidžia griebtis subnacionalinio smurto, silpnina gebėjimą tenkinti

pagrindinius piliečių poreikius ir suteikia didesnį vaidmenį baimei bei kerštui. Pažeidžiamumas didėja ir dėl skurdo bei socialinės nelygybės, dėl kurių vis daugiau žmonių atsiduria atskirtyje, ir dėl blogėjančių ekonominių bei aplinkos gyvenimo sąlygų. Paprastai valstybės nuosmukis ir didėjantis socialinis bei ekonominis pažeidžiamumas sąveikauja tarpusavyje, sukeldami humanitarinę krizę (Väyrynen, 2023).

Grėsmių identifikavimas leidžia sudaryti išsamų grėsmių sąrašą, pagal kurį būtų atliekama tolimesnė analizė (Survila, 2015). Identifikavus grėsmę, galima nustatyti mechanizmus, kurie, ištikus nelaimei, leistų atkurti individualias ir socialines struktūras. Nelaimių rizikos vertinimas sudėtingų ekstremaliųjų situacijų metu yra labai svarbus, kad bendruomenė suprastų ir praneštų apie galimą riziką, kuri gali sukelti reikšmingas pasekmes visuomenės sveikatai ir aplinkai. Tačiau, skirtingai nei įprastomis sąlygomis, nelaimių rizika vertinimą sudėtingų ekstremaliųjų situacijų metu ribojama neskelbtina informacija ir duomenų trūkumu (Gan, 2023).

Redman (2021) teigia, kad „visų pavojų požiūris“ į ekstremaliųjų situacijų valdymą nustato ir sustiprina procesų, procedūrų, planavimo šablonų ir organizacinės struktūros bendrumą. Tai labai svarbu, nes sutrumpėja reagavimo ir mokymo laikas, reikalingas reaguoti į dideles ekstremalias situacijas ir nelaimes. Tai leidžia didelėms reaguojančiųjų grupėms, kurios paprastai nedirba kartu, per kuo trumpesnį laiką sujungti savo reagavimo veiksmus.

Pavojai - tai reiškiniai, kurie sukelia neigiamą poveikį gyvybei ir gali skirstytis į gamtinius ir žmogaus sukeltus. Poveikio švelninimo funkcija aiškiai skiria gamtinius pavojus nuo žmogaus sukeltų pavojų. Paprastai galima sušvelninti ir pagrindinę priežastį, ir žmogaus sukeltų pavojų padarinius. Ir atvirkščiai, gamtinių pavojų atveju, paprastai negalima sušvelninti pagrindinės priežasties (t. y. sustabdyti žemės drebėjimą ar uraganą prieš jam įvykstant), o padarinius galima sušvelninti.

Gamtiniai pavojai - tai fizinėje aplinkoje vykstantys įvykiai, kurie yra destruktyvūs žmonių gyvybei ir turtui. Šie reiškiniai yra aptinkami arba sukuriami natūraliai susidarančių sąlygų ir apima meteorologinius, hidrologinius, geologinius ir biologinius reiškinius.

- Geologiniai. Šie reiškiniai yra susiję su geologija arba pagrįsti geologija ir apima geologinių darinių pokyčius ir geologinių jėgų rezultatus, kurie lemia žemės drebėjimus, cunamius, nuosmukius, nuošliaužas ir vulkaninę veiklą.
- Meteorologiniai. Šie įvykiai susiję su atmosferos reiškiniais, ypač orais ir oro sąlygomis, ir apima visų formų kritulius, tornadus, uraganus, taip pat jų sukeliamus potvynius, ledo kamščius, užtvankų griūtis ir lavinas.
- Biologiniai. Šie įvykiai susiję su visais gyvaisiais mūsų ekosistemos organizmais ir apima žmonių, gyvūnų ir augalų ligas, užkrėtimus ir mikrobų protrūkiai.

Žmogaus sukeltiems pavojams priskiriami tokie nelaimių ar ekstremaliųjų situacijos, kurių tiesioginė (-ės) priežastis (-ys) yra nustatomi žmogaus veiksmai, tyčiniai ar kitaip. Todėl pavojai toliau klasifikuojami kaip netyčiniai arba tyčiniai.

- Netyčiniai. Netyčiniai įvykiai (incidentai) - tai įvykiai (incidentai), susiję su žmogaus klaida ir sistemos gedimu. Jie apima visą spektrą technologinių gedimų, kurie gali turėti įtakos pramonėje ir gamyboje.
- Tyčiniai. Tyčiniai įvykiai (incidentai) - tai sąmoningi veiksmai, kurie yra planuojami, rengiami ir vykdomi sąmoningai suplanavus ar siekiant tikslo. Tyčiniai pavojai apima: darbuotojų neramumus, pilietinius neramumus, terorizmą, tarptautinę įtampą, nusikalstamas veikas, arba karus.

Apibendrintai galima teigti, kad grėsmė yra žalos bendruomenei, t. y. gyventojams, aplinkai, privačiai ir viešajai nuosavybei, infrastruktūrai ir verslui, šaltinis. Grėsmės dėl nepaprastosios situacijos, nelaimės, gali kilti dėl gamtos (pavyzdžiui, uraganų ir žemės drebėjimų), technologijų (pavyzdžiui, branduolinių ir kalnakasybos avarijų), netinkamai valdomos ekonomikos (pavyzdžiui, derliaus nuėmimo ir miškų kirtimo) ar politikos (pavyzdžiui, karo ir žmogaus teisių pažeidimų), terorizmo. Grėsmių identifikavimas leidžia sudaryti išsamų grėsmių sąrašą, pagal kurį būtų atliekama tolimesnė analizė. Identifikavus grėsmę, galima nustatyti mechanizmus, kurie, ištikus nelaime,i leistų atkurti individualias ir socialines struktūras. Nelaimių rizikos vertinimas sudėtingų ekstremaliųjų situacijų metu yra labai svarbus, kad bendruomenė suprastų ir praneštų apie galimą riziką, kuri gali sukelti reikšmingas pasekmes visuomenės sveikatai ir aplinkai.

I.2.2. Bendruomenės pažeidžiamumas

Bendruomenės pažeidžiamumo suvokimas apima objekto, teritorijos, individo, grupės, bendruomenės, šalies polinkio patirti grėsmės padarinius įvertinimą. Dimensijos kalbant apie pažeidžiamumo vertinimą yra grėsmė, atvirumas, atsparumas (Survila,2015).

Wuropulus (2020) cituodamas Calhoun (2010) teigia: „Perpildytų Italijos lauko ligoninių nuotraukos ir vaizdo įrašai buvo vieni iš labiausiai paplitusių Europoje (iki šiol) vyraujant COVID-19 pandemijai“. Savo darbe Calhoun (2010) rašo: „Bet nors nuotraukos yra „tikros“, jos taip pat padeda sukurti įsivaizduojamą vaizdą, nes jos atrinktos iš dešimčių laikraščių ir žurnalų redaktorių bei rinkodaros specialistų, kurie rengia humanitarinėms organizacijoms skirtus raginimus rinkti lėšas“ (Calhoun, 2010). Calhoun (2010) iškelia mintį, kad ekstremaliosios situacijos įgauna „konceptualų aiškumą dėl kontrasto“. Šis santykis tarp „normalaus“ ir „skirtingo“ yra ekstremalios situacijos, su jos mobilizuojančiu

betarpiškumo pojūčiu. Žmonės ir grupės prisitaiko prie šių būsenų ir pritaiko jas savo gyvenamajam normalumui, kartu plėtojama atsparumo praktiką.

Nagrinėjant tokį naują ir mažiau tyrinėtą reiškinį kaip koronavirusas, šiame tekste nuspręsta pasitelkti analoginį teorizavimą, „metodą, kuriuo lyginami panašūs įvykiai ar veikla skirtingose socialinėse aplinkose“ (Vaughan 2014), kai tyrėjai lygina gerai ištirtus reiškinius, kaip, pavyzdžiui, Schepher-Hughes darbai su tais, kurie yra mažiau ištirti (norint išsamiau aptarti analoginio teorizavimo taikymą). Schepher-Hughes darbuose implanuojama, kad tyrėjai turėtų susilaikyti nuo koronaviruso egzotizavimo per skubos prizmę. Žmonės prisitaiko prie COVID-19.

Wuropulus (2020) citavo Nancy Schepher-Hughes (2008), autorė šiaurės rytų Brazilijoje atliko tyrimus apie Alto do Cruzeiro devintajame dešimtmetyje. 1982 m. laikotarpiu, vadinamu abertura, arba atidarymu, karinės diktatūros pabaigos pradžia. Dešimtmečius trukusių cukranendrių pjovėjų ir jų šeimos kentė lėtą badą ir sulėtėjusį augimą. Gyvenimas Alto regione priminė kalėjimo stovyklos kultūrą, kurios moralinė etika buvo pagrįsta triūsu ir išgyvenimu. Autorė sukūrė antropologinę teorinę sistemą apie praktiką ir strategijas, kurios normalizuoja mirtį, badą ir kančią. Ji atskleidė įvairias žmonių atsparumo išraiškas ir moralinį kodeksą, kurį žmonės susikūrė lūšnynuose (Scheper-Hughes, 2008). Strategijas, kurias ji stebėjo ir aprašė savo knygoje „Mirtis be verksmo“ (2009), taikė motinos, kurios tikėjosi, kad jų kūdikiai mirs, ir kurios motinišką meilę rodydavo tik tada, kai jų kūdikis parodydavo „talentą gyventi“ (Scheper-Hughes, 2009). Ji aprašo, kaip motinos, pvz. sąmoningai stengėsi marinti savo vaikus badu. Jei vaikas vis dėlto išgyveno, jis tapdavo mėgstamiausiu už tai, kad pasipriešino mirčiai. Schepher-Hughes (2008) randa daugybę praktikų atsparumo praktikų, kurios padeda žmonėms išgyventi kasdienį gyvenimą. Jos nuomone, traumos supratimą daugiausia iš medicininės ir klinikinės perspektyvos, kai daug dėmesio skiriama žmogaus silpnumui, lėmė tai, kad socialiniai mokslai nesugebėjo suprasti svarbių socialines praktikas vadinamosiomis ekstremaliomis sąlygomis, „neįtraukiant nuostabių žmonių - suaugusiųjų ir vaikų - gebėjimą atlaikyti, išgyventi ir gyventi su siaubingais įvykiais“. Sutelkiant dėmesį į individų traumines būsenas ir būnant aklam jų adaptyvumo ir atsparumo prigimčiai susidūrus su krizėmis, sukuria trumparegišką regėjimą, kai tiriant, kaip žmonės susiduria su ekstremaliomis situacijomis ir sunkiomis gyvenimo aplinkybėmis. Mažiau dėmesio jos darbe skiriama, bet vis dėlto labai vertinga tyrimams, susijusiems su ekstremaliųjų situacijų analize, yra ekstremaliosios situacijos termino ir praktikos kritika, kurią ji plėtoja klausdama, ko žmonėms reikia, kad jie klestėtų, „kai siaubas ir traumos yra įprasti dalykai“. Atkreipiamas dėmesys į galimą tokių „būsenų“ ilgaamžiškumą ar situacijas, kurios greitai gali tapti normaliu reiškiniu jas patiriantiems žmonėms, bet dažniausiai lieka nesuprantamos išoriniam stebėtojui, kuris nesidalina šiomis patirtimis. Suvaidinęs svarbų vaidmenį aptinkant ir kovojant su

tarptautine prekybą organais ir dirbdamas antropologijos srityje, kuri turi praktinę reikšmę daugelio žmonių gyvenimui, Schepher-Hughes (2008) nesiekia sumenkinti konkrečių gyvenimo situacijų ar žmonių kančių rimtumo. Priešingai, ji ragina geriau suprasti žmogaus gebėjimą prisitaikyti ir stiprybę, taip pat veto prieš jos pašnekovų, kaip trapių ir silpnų aukų, suvokimui ir vertinimui šalies ekstremalių situacijų metu.

Panašiai kaip ir Schepher-Hughes, Koloma-Beck (2017) savo darbe pabrėžia žmogaus atsparumą ir prisitaikymo įgūdžius - net ir pilietinio karo smurto sąlygomis. Jos darbai apie „intervencinę visuomenę“ Kabule (Afganistanas) rodo, kaip tai, ką išorinis stebėtojas suvokia kaip socialinę tikrovę, kurioje vyksta ginkluotas konfliktas, taigi ir nuolatinė nepaprastoji padėtis, yra socialinė tikrovė, prie kurios žmonės prisitaiko, į kurią reaguoja ir su kuria išmoksta gyventi. Šiame darbe ji teorizuoja erdviškumą kaip kasdienio gyvenimo struktūrų dalį, kuri remiasi pasikartojančia patirtimi ir kūno įpročiais. Kasdienybėje susiduriant su smurtu, topologinė tvarka, kylanti iš šių patirčių ir kūno įpročių, kurie sukuria socialiai konstruojamas vietas, yra lemiama. Taigi, žvelgiant iš sociologinio požiūrio, laikinai įvesti judėjimo viešojoje erdvėje apribojimai kai kurių šalių nepaprastosios padėties politikos formuotojų ir sveikatos apsaugos pareigūnų, galėtų patekti į socialiai konstruojamų saugių vietų privačioje sferoje sukūrimą, kaip politinį saugių erdvių sudarymo sprendimą, skirtą skubiai spręsti problemai (Beck, 2017).

Apibendrintai galima teigti, kad bendruomenės pažeidžiamumo suvokimas apima objekto, teritorijos, individo, grupės, bendruomenės, šalies polinkio patirti grėsmės padarinius įvertinimą. Dimensijos kalbant apie pažeidžiamumo vertinimą yra grėsmė, atvirumas, atsparumas.

I.2.3. Rizikos mažinimas

Ekstremaliųjų situacijų valdymo pagrindas - nelaimių padarinių švelninimas. Tai nuolatinės pastangos sumažinti nelaimių poveikį žmonėms ir turtui. Nelaimių padarinių švelninimas apima namų laikymą atokiau nuo potvynių užliejamų teritorijų, tiltus, kad jie būtų atsparūs žemės drebėjimams, veiksmingų statybos taisyklių kūrimą ir vykdymą, kad turtas būtų apsaugotas nuo uraganų, ir kt. (Emergency Management Planning Guide 2010–2011,2012).

Rizikos mažinimo priemonės skiriamos į dvi pagrindines kategorijas - struktūrines (pastatai, inžinerija, technologijos, mechaniniai pakeitimai); ir nestruktūrines (žmogaus elgesys, gamtiniai procesai, veikiama rizikos tikimybė ar padariniai nenaudojant inžinerinių sprendimų) (Survila, 2015). Švietimas, profesinis mokymas ir keitimasis informacija yra viena galingiausių jėgų, padedančių sumažinti nelaimių riziką (Jungtinių Tautų nelaimių rizikos mažinimo biuras, 2023).

Poveikio mažinimo technologijos gali būti naudojamos namams, ligoninėms, gaisrinėms ir kitiems svarbiems paslaugų objektams sustiprinti, kad jie galėtų išlikti veikiantys arba greičiau atsidaryti po įvykio. Be to, klimato kaitos švelninimo priemonės gali padėti sumažinti nelaimės nuostolius ir kančias, kad po nelaimės reikėtų mažiau lėšų ir išteklių. Praktiškai nelaimės padarinių švelninimas gali būti įvairių formų. Jis gali apimti tokius veiksmus kaip:

- skatinti patikimą žemės naudojimo planavimą, pagrįstą žinomais pavojais;
- draudimo nuo potvynių įsigijimas, kad apsaugotumėte savo turtą;
- statinių perkėlimą arba iškėlimą iš užliejamų teritorijų;
- lentynų ir vandens šildytuvų pritvirtinimas prie šalia esančių sienų;
- įrengti uraganinius diržus, kad statinio stogas būtų saugiau pritvirtintas prie sienų ir pamatų;
- veiksmingų statybos taisyklių ir standartų rengimas, priėmimas ir vykdymas;
- kelių ir tiltų projektavimas taip, kad jie būtų atsparūs žemės drebėjimams;
- ugniai atsparių medžiagų naudojimas naujose statybose.

Verslo ar bendruomenės plano, kuriuo siekiama sumažinti pavojų tikimybę, parengimas ir įgyvendinimas (Emergency Management Planning Guide 2010–2011, 2012).

Rizikos mažinimo priemonių pritaikymo kliūtis laikomos per maža politinė parama, kaina, sociokultūriniai klausimai, rizikos suvokimas. Todėl svarbu, kaip žmonės supranta grėsmę, kuri gali juos paveikti, ir kokių jie imsis prevencinių priemonių grėsmėms išvengti (Survila, 2015).

Apibendrintai galima teigti, kad rizikos mažinimo priemonės skiriamos į dvi pagrindines kategorijas - struktūrines (pastatai, inžinerija, technologijos, mechaniniai pakeitimai); ir nestruktūrines (žmogaus elgesys, gamtiniai procesai, veikiama rizikos tikimybė ar padariniai nenaudojant inžinerinių sprendimų).

I.2.4. Parengtis atremti nepaprastąją situaciją

Pasirengimas yra tai, ką viešojo valdymo institucijos gali padaryti besirengdamos atremti skirtingų grėsmių, įskaitant ir teroristų atakas, pasireiškimą (Survila, 2015).

Pasirengimas nelaimėms turėtų apimti visų lygių reagavimo sistemas. Pasirengimas įveikti nelaimę apima visą planavimo veiklą, kuri vyksta valstybės, institucijų ir individo lygmenimis. Tokios šalys, kaip Švedija, laikosi visuomenės saugumo orientacijos, siekdamos apsaugoti žmones ir turtą bei palaikyti atsparumą planuojant ir rengiantis nenumatytiems incidentams ir problemoms, kurios gali sukelti visuomenės nestabilumą. Tačiau daugybė stresorių ir padidėjęs dėmesys pavojui gali būti

demotyvuojantys veiksniai visoms įstaigoms, bet ypač sveikatos priežiūros specialistams, kurie dirba tam, kad padėtų tiems, kuriems reikia pagalbos nelaimių ir ekstremaliųjų situacijų metu. Todėl reikėtų atkreipti dėmesį į sveikatos priežiūros darbuotojų jaučiamas problemas ir jas spręsti (Sultan, 2020).

Survila (2015) teigė, kad pasirengimo veiksmai gali būti viešojo valdymo institucijų bei privataus sektoriaus (verslo ir pavienių žmonių).

Viešojo valdymo institucijų veiksmai apima nepaprastosios situacijos valdymą, visuomenės sveikatos, viešojo saugumo ir kitų viešojo administravimo paslaugų teikimą. Pasirengimas paprastai nusakomas ir vykdomas taikant parengtą Nepaprastųjų situacijų valdymo planą (NSVP), kuris sustiprinamas mokymais bei pratybomis. Įvairūs viešojo valdymo institucijų pasirengimo veiksmai gali būti sugrupuoti į: pasirengimo veiklų planavimą; pratybų organizavimą; mokymus; įrangos įsigijimą ir įvertinimą (prireikus – naujų įstatymų priėmimą) (Survila, 2015).

Taigi, pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms veiklą sudaro daug komponentų, įskaitant sudėtingą planavimo, įrangos rengimo, mokymo ir mokymų ciklą, personalo pratybas ir tobulinimo ciklus. Pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms pratybos dažnai laikomos svarbiausia ciklo dalimi dėl galimos dvejopos vertės: individualiu lygmeniu pratybos suteikia galimybę reagavimo darbuotojams susipažinti su ekstremaliųjų situacijų planais ir procedūromis patyriminiu būdu, praktiškai išbandant imituojamą grėsmę organizacijos (sistemos) lygmeniu. Personalo pratybos nepaprastajai padėčiai padeda nustatyti planavimo, mokymo ir išteklių spragas. Šis spragų nustatymas ir apribojimai gali paskatinti teigiamus pokyčius, siekiant pagerinti pasirengimą (Skryabina et al., 2020).

Apskritai pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms pratybos skirstomos į dvi pagrindines dalis: diskusijomis grindžiamas pratybas ir operacijomis grindžiamas pratybas (Skryabina et al., 2020).

Diskusijomis grindžiamos imitacinės pratybos, dar vadinamos stalo pratybomis, leidžia dalyviams praktiškai išbandyti savo reagavimo vaidmenis pagal ekstremaliųjų situacijų planus grupinėse diskusijose. Tokių pratybų metu dalyviai žodžiu apibūdina savo veiksmus ir įsitraukia į diskusijas, kuriose sprendžiami uždaviniai pratybų scenarijaus keliamoms problemoms. Todėl diskusijos laikomos mažiausiai formaliu pratybų tipu ir jas palyginti lengva organizuoti ir vykdyti. Iš tiesų diskusijas rekomenduojama rengti prieš sudėtingesnes operacijomis pagrįstas pratybas. Jos paprastai yra vykdomos mažo spaudimo aplinkoje, kad būtų lengviau mokytis ir nebūtų realaus laiko sąlygomis. Be to, diskusija yra laikoma ypač naudinga, kai pristatomi nauji planai ar procedūros, priemonės, kuriose dalyvauja kelios agentūros, kurių kiekviena teikia skirtingas funkcijas pagal planą, suprasti jų reagavimo gebėjimus ir nustatyti galimas vietos reagavimo priemonių spragas ir apribojimus (Skryabina et al., 2020). Diskusijų ir tinklų kūrimo lygis, natūraliai atsirandantis iš dalyvių ir agentūros, dalyvaujančios diskusijose, buvo paminėtas kaip

vertingiausias diskusijos aspektas; iš tiesų, tarpinstitucinio bendradarbiavimo veiksmingumas ir vidinių organizacijų santykių efektyvumas siejamas su sėkmingu veikimu reaguojant. Kiti pranešimai apie diskusijos naudą yra geresnės žinios apie ekstremaliųjų situacijų planus, vaidmenis ir pakartotines užduotis, atsakomybę ir sistemos lygmens problemų nustatymą (Skryabina et al., 2020).

Operacijomis pagrįstos pratybos apima funkcinį elementą ir yra priklausomai nuo pratybų tikslo skirstomos į skirtingus tipus. Operacijomis pagrįstos pratybos naudojamos konkrečiai operacijai išbandyti arba funkcijai pagal reagavimo planą, paprastai vienoje institucijoje ir dalyvaujant operatyviniam personalui. Funkcinėse arba vadavietės pratybose daugiausia dėmesio skiriama koordinavimo, vadovavimo ir kontrolės tikrinimui tarp kelių agentūrų koordinavimo centrų. Operacijomis pagrįstos pratybos paprastai būna iš ekstremaliųjų situacijų operacijų centro, kuriame dalyvauja taktinių ir operatyvinių pajėgų darbuotojai, atliekantys strateginio vadovavimo vaidmenis. Sudėtingiausio tipo pratybos operacijomis grindžiamos pratybos yra plataus masto pratybos, kurios skirtos išbandyti visas pagrindines reagavimo veiksmuose nurodytų funkcijų dalis plane ir, kuriose dalyvauja daugybė agentūrų ir reagavimo personalo skirtingais lygiais (Skryabina et al., 2020). Operacijomis grindžiamos pratybos paprastai rengiamos realiu laiku, realiomis sąlygomis, kuriomis siekiama atkartoti aplinką ir spaudimą, būdingą ekstremaliajai situacijai. Paprastai darbuotojai vykdo savo funkcijas pagal planą, naudodami atitinkamą įrangą (Perry, 2018). Pakartotinėmis operacijomis grindžiamų pratybų nauda dalyviams yra geresnės žinios apie ekstremaliųjų situacijų planus ir reagavimo funkcijas, geresnis planavimo ir mokymo tinkamumo suvokimas ir geresnis mokymas. Įrodytas komandinio darbo suvokimas, reagavimo tinklo efektyvumas ir įrangos tinkamumas, taip pat sumažėjęs streso lygis, susijęs su reagavimu (Perry, 2018). Organizaciniu lygmeniu operacijomis grindžiamos pratybos padeda nustatyti ekstremaliųjų situacijų planų spragas ir apribojimus, protokolus, procedūras ir mokymus (Skryabina et al., 2020).

Operacijomis grindžiamos pratyboms parengti ir atlikti reikia daugiau laiko ir išteklių, palyginti su diskusija. Tačiau šis papildomas laiko ir išteklių skyrimas leidžia išsamiau išbandyti planus, priemones, procedūras, išteklius, technines priemones, valdymo centrus sąlygomis, kurios labai atitinka realius įvykius. Reagavimo į ekstremaliąsias situacijas praktika, esant spaudimui, kuris siūlomas operacijų pratybose, išryškėja daugybė problemų ir klaidų, kurios nebuvo pastebėtos per diskusijomis grindžiamas pratybas ir įprastines pratybas praktikoje (Skryabina et al., 2020).

Pasirengimo veiklos veiksmingumą galima vertinti pagal pasirengimo ekstremalioms situacijoms pratybų poveikį reaguojant į tikrą didelį incidentą.

Apibendrintai galima teigti, kad pasirengimas nelaimėms turėtų apimti visų lygių reagavimo sistemas. Pasirengimas įveikti nelaimę apima visą planavimo veiklą, kuri vyksta valstybės, institucijų ir

individo lygmenimis. Pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms veiklą sudaro daug komponentų, įskaitant sudėtingą planavimo, įrangos rengimo, mokymo ir mokymų ciklą, personalo pratybas ir tobulinimo ciklus. Pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms pratybos dažnai laikomos svarbiausia ciklo dalimi dėl galimos dvejopos vertės: individualiu lygmeniu pratybos suteikia galimybę reagavimo darbuotojams susipažinti su ekstremaliųjų situacijų planais ir procedūromis patyriminiu būdu, praktiškai išbandant imituojamą grėsmę organizacijos (sistemos) lygmeniu. Personalo pratybos nepaprastajai padėčiai padeda nustatyti planavimo, mokymo ir išteklių spragas. Šis spragų nustatymas ir apribojimai gali paskatinti teigiamus pokyčius, siekiant pagerinti pasirengimą

I.2.5. Atsakas, reagavimas į nepaprastąją padėtį

Tradicinio nelaimių valdymo ciklo reagavimo etapas taip pat yra susijęs su įvairiomis esminėmis problemomis. Incidento metu žmonės reaguoja skirtingai ir atsižvelgdami į įvairius veiksnius, aplinkybes ir motyvus. Reagavimo etapo metu pirmosios pagalbos teikėjai dažnai susiduria su nepažįstamomis dažnai priešiškomis sąlygomis, tokiomis kaip pernelyg didelis stresas, labai reiklios ir chaotiškos darbo vietos aplinka ir sutrikdyta veikla. Elgesio reagavimo modeliai tokiomis nepalankiomis sąlygomis tokiomis sąlygomis greičiausiai bus netinkami ir neveiksmingi, be to, gali atsirasti keletas apribojimų. Sawalha (2018) nustatė daugiau nei septynis skirtingus elgsenos atsako elgesio modelių, kurie gali būti praktikuojami ištikus nelaimei. Be to, esant tokiems ekstremaliems sąlygomis, reagavimas automatiškai bus grindžiamas esamais kultūriniais bruožais, o daugeliu atveju nesveikos kultūros gali sukelti nesėkmę (Sawalha, 2020).

Survila (2015) teigė, kad "nepaprastųjų situacijų valdymo atsako (reagavimo) fazėje siekiama iki nepaprastosios situacijos, jos metu bei iš karto po jos atlikti veiksmus, kurie apribotų sužeistųjų, žuvusių skaičių, žalą turtui ir aplinkai. Atsako procesas prasideda iš karto, kai tik paaiškėja nepaprastosios situacijos neišvengiamumas, ir tęsiasi, kol paskelbiama apie jos pabaigą".

Atsakas yra sudėtingiausia nelaimės valdymo fazė, nes yra vykdoma didelio sukrėtimo, riboto laiko ir informacijos sąlygomis. Atsako metu dvejonės, nepasitikėjimas ir delsimas gali sukelti katastrofą. Atsakas (reagavimas) – tai ne tik skubūs veiksmai, kurių reikia imtis tuoj pat (pirmoji pagalba, paieška ir gelbėjimas, būsto ar pastogės suteikimas), bet taip pat ir sistemos, reikalingos šią veiklą koordinuoti ir paremti, sukūrimas. Atsakas apima ir skubų būtinosios infrastruktūros atnaujinimą (susisiekimo kelių sutvarkymas, telefono ryšio ir elektros tiekimo atkūrimas, maisto ir geriamojo vandens tiekimo

užtikrinimas ir pan.) atkuriant vietovės tinkamumą gyventi, sumažinant sužeistųjų ir žuvusių skaičiaus augimą ir grįžtant prie normalaus visuomenės funkcionavimo (Survila, 2015).

Apibendrintai, atsakas yra sudėtingiausia nelaimės valdymo fazė, nes yra vykdoma didelio sukrėtimo, riboto laiko ir informacijos sąlygomis. Atsako metu dvejonės, nepasitikėjimas ir delsimas gali sukelti katastrofą. Atsakas (reagavimas) – tai ne tik skubūs veiksmai, kurių reikia imtis tuoj pat (pirmoji pagalba, paieška ir gelbėjimas, būsto ar pastogės suteikimas), bet taip pat ir sistemos, reikalingos šią veiklą koordinuoti ir paremti, sukūrimas.

I.2.6. Atkūrimas ir atsparumas

Grėsmių padariniai keičia žmonių gyvenimus, aplinką, sukelia netektis. Rizikos mažinimo ir pasirengimo veiksmai sumažina pažeidžiamumą, o atsako veiksmai minimizuoja gyvybių ir turto netektis. Beje, net ir taikant veiksmingiausias rizikos mažinimo priemones, net ir gerai pasirengus ir rezultatyviai atsakius į grėsmės pasireiškimą, beveik visada bus padaroma tam tikra žala visuomenei. Procesas, kurio metu paveiktoje nepaprastosios situacijos teritorijoje atstatoma, rekonstruojama, renovuojama infrastruktūra ir grįžtama į funkcionalią būklę, vadinamas atkūrimo procesu arba atsikūrimu (Survila, 2015).

Socialinis atsparumas apibrėžiamas kaip socialinių subjektų ir socialinių mechanizmų gebėjimas veiksmingai numatyti, sušvelninti ir įveikti nelaimes bei įgyvendinti atkūrimo veiksmus, kurie sumažina socialinius sutrikimus ir sumažina būsimų nelaimių poveikį (Saja et al., 2019).

Šiuolaikinės diskusijos apie atsparumą, ypač susijusios su nelaimėmis ir ekstremaliųjų situacijų valdymu, remiasi ekologo C. S. Holling. Tyrinėdamas ekologinių sistemų stabilumą ir kaitą, Holling (1973) atsparumą suvokia kaip ekologinės sistemos stabilumo matą t.y. „gebėjimas absorbuoti būsenos kintamųjų, varomųjų kintamųjų ir parametrų pokyčius ir toliau egzistuoti“. Nelaimių valdymo tyrėjai ir politikos formuotojai naudoja Holling atsparumo sampratą. Pavyzdžiui, tyrinėdami, kaip sustiprinti bendruomenes, kad jos būtų apsaugotos nuo seisminės rizikos, Bruneau ir kt. (2003) atsparumą apibrėžia kaip „socialinių vienetų gebėjimą (pvz., organizacijų, bendruomenių) gebėjimas sušvelninti pavojus, suvaldyti jų poveikį įvykus nelaimėms ir vykdyti atkūrimo veiklą taip, kad sumažinti socialinius sutrikimus ir sušvelninti būsimų žemės drebėjimų poveikį“. Panašiai Comfort (2010) atsparumą apibrėžia kaip „socialinės sistemos (pvz., organizacijos, miesto ar visuomenės) gebėjimą proaktingai prisitaikyti prie sutrikimų, kurie yra suvokiami, kaip neįprasti ir netikėtini trikdžiai“.

Wuropulos (2020) teigė, kad kaip ekstremaliosios situacijos vyksta, jų skubumas ir kaip atitinkamai prisitaiko socialinės struktūros, lemia materialumas. Materialumas gali sukurti

pažeidžiamumą, pvz. pritaikytas naikinimo modeliams, kurie atsiranda dėl tariamai stichinių nelaimių, o materialumas dažnai diskursyviai komunikuojamas kaip krizių sprendimo būdas. Pavyzdžiui, pastatų oro srautų ir ventiliacijos projektavimas sistemos gali daryti įtaką COVID-19 plitimui. Restorano materialumas pavyzdžiui, jo vidaus struktūrų, sienų, stalų ir kėdžių asortimento dizainas ir jėga, su kuria sukasi ventiliatoriai, staiga tapo svarbūs COVID-19 plitimui. Miestai, kuriuose didelis urbanistinis tankumas ir žmonės gyvena netoli vienas kito, taip pat tapo pažeidžiami dėl COVID-19 plitimo. Kiti sprendimai ir reakcijos į ekstremalias situacijas ir nelaimes, kurių ieškoma materialioje tikrovėje, yra, be kita ko, šaukimasis būklės, dėl kurios atsiranda materiali praktika uždrausti žmonėms būriuotis gatvėje, arba verčiant žmones dėvėti kaukes. Materialumas ir emocijos yra susiję vienas su kitu. Kai nacionalinės valstybės ar savivaldybių valdžios institucijos skelbia „oficialias“ būsenas - nepaprastąją padėtį, kad suvaldytų koronaviruso plitimą. Per nepaprastąją padėtį valdžios institucijos taip pat naudojasi materialiomis erdvinėmis priemonėmis, apibrėždamos geografines teritorijas ir nustatydamos bei apribodamos socialines praktikas, kurias gali vykdyti jos gyventojai, ir kurstydami praktikas, pavyzdžiui, savo policijos, kuriai teisiškai pavesta užtikrinti taisyklių laikymąsi. Įtvirtindamos nepaprastąją padėtį jos ne tik priverčia keisti socialines vietovių gyventojų ar asmenų, kurie norėtų jose judėti, praktiką, bet jie taip pat stengiasi sukelti emocijas, susijusias su saugumu, kontrole, ir daryti įtaką užsikrėtusiųjų skaičiui, kad būtų sustabdytas viruso plitimas.

Mangone (2021) teigė, kad būtina numatyti prevencijos ir reagavimo į ekstremalias situacijas veiksmus vietos, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu, kurie skatintų visuomenės atsparumą. Nepaprastųjų situacijų poveikis nėra vienodas visiems asmenims ir grupėms ne tik dėl to, kad pastarieji tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvauja nelaimėse, bet ir dėl to, kokios rūšies nelaimės juos ištinka ir kaip asmenys ir bendruomenės į jas reaguoja. Reakcija į nelaimes priklauso nuo individų ir visuomenės gebėjimo ar negebėjimo (būdingo socialinei sąveikai, institucijoms ir kultūrinių vertybių sistemoms) atsispirti jų neigiamam poveikiui (socialinis pažeidžiamumas).

Atkūrimas po nepaprastosios situacijos apima ilgalaikius procesus, kurie pradedami pasibaigus nelaimei, atkūrimu siekiama grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės (Monteil et al., 2020).

Apibendrintai galima teigti, kad atkūrimas po nepaprastosios situacijos apima ilgalaikius procesus, kurie pradedami pasibaigus nelaimei, atkūrimu siekiama grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės.

Apibendrinant šio skyriaus įžvalgas galima teigti, kad žalos bendruomenei, t. y. gyventojams, aplinkai, privačiai ir viešajai nuosavybei, infrastruktūrai ir verslui, šaltinis. Grėsmės dėl nepaprastosios

situacijos, nelaimės gali kilti dėl gamtos (pavyzdžiui, uraganų ir žemės drebėjimų), technologijų (pavyzdžiui, branduolinių ir kalnakasybos avarijų), netinkamai valdomos ekonomikos (pavyzdžiui, derliaus nuėmimo ir miškų kirtimo) ar politikos (pavyzdžiui, karo ir žmogaus teisių pažeidimų), terorizmo. Grėsmių identifikavimas leidžia sudaryti išsamų grėsmių sąrašą, pagal kurį būtų atliekama tolimesnė analizė. Identifikavus grėsmę, galima nustatyti mechanizmus, kurie, ištikus nelaimei, leistų atkurti individualias ir socialines struktūras. Nelaimių rizikos vertinimas sudėtingų ekstremaliųjų situacijų metu yra labai svarbus, kad bendruomenė suprastų ir praneštų apie galimą riziką, kuri gali sukelti reikšmingas pasekmes visuomenės sveikatai ir aplinkai.

Bendruomenės pažeidžiamumo suvokimas apima objekto, teritorijos, individo, grupės, bendruomenės, šalies polinkio patirti grėsmės padarinius įvertinimą. Dimensijos kalbant apie pažeidžiamumo vertinimą yra grėsmė, atvirumas, atsparumas.

Rizikos mažinimo priemonės skiriamos į dvi pagrindines kategorijas - struktūrines (pastatai, inžinerija, technologijos, mechaniniai pakeitimai) ir nestruktūrines (žmogaus elgesys, gamtiniai procesai, veikiama rizikos tikimybė ar padariniai nenaudojant inžinerinių sprendimų).

Pasirengimas nelaimėms turėtų apimti visų lygių reagavimo sistemas. Pasirengimas įveikti nelaimę apima visą planavimo veiklą, kuri vyksta valstybės, institucijų ir individo lygmenimis. Pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms veiklą sudaro daug komponentų, įskaitant sudėtingą planavimo, įrangos rengimo, mokymo ir mokymų ciklą, personalo pratybas ir tobulinimo ciklus. Pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms pratybos dažnai laikomos svarbiausia ciklo dalimi dėl galimos dvejopos vertės: individualiu lygmeniu pratybos suteikia galimybę reagavimo darbuotojams susipažinti su ekstremaliųjų situacijų planais ir procedūromis patyriminiu būdu, praktiškai išbandant imituojamą grėsmę organizacijos (sistemos) lygmeniu. Personalo pratybos nepaprastajai padėčiai padeda nustatyti planavimo, mokymo ir išteklių spragas. Šis spragų nustatymas ir apribojimai gali paskatinti teigiamus pokyčius, siekiant pagerinti pasirengimą.

Atsakas yra sudėtingiausia nelaimės valdymo fazė, nes yra vykdoma didelio sukrėtimo, riboto laiko ir informacijos sąlygomis. Atsako metu dvejonės, nepasitikėjimas ir delsimas gali sukelti katastrofą. Atsakas (reagavimas) – tai ne tik skubūs veiksmai, kurių reikia imtis tuoj pat (pirmoji pagalba, paieška ir gelbėjimas, būsto ar pastogės suteikimas), bet taip pat ir sistemos, reikalingos šią veiklą koordinuoti ir paremti, sukūrimas.

Atkūrimas po nepaprastosios situacijos apima ilgalaikius procesus, kurie pradedami pasibaigus nelaimei, atkūrimu siekiama grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės.

I.3. Lietuvos valstybės valdymo ypatumai nepaprastosios padėties metu

Vadovaujantis Nepaprastosios padėties įstatymu (2002, galiojanti redakcija 2023) Nepaprastosios padėties metu Lietuvoje įgalinamos veikti valstybės ir savivaldybių institucijos. Savivaldybėse gali būti įvestas tiesioginis valdymas. Nepaprastosios padėties įstatymo vykdymą tiesiogiai užtikrina ir kontroliuoja šios institucijos:

1) institucija, atsakinga už nepaprastosios padėties valdymą;

2) viešosios tvarkos apsaugos komendantūros;

3) savivaldybių merai (toliau – merai).

Institucijos siekia, kad būtų įgyvendinti nepaprastosios padėties suvaldymo tikslai. Institucija optimizuoja išteklius ir siekia sumažinti grėsmes. Esant poreikiui, prašoma pagalbos iš kitų valstybių. Valdančioji institucija teikia pavaldiniams ir visuomenei įsakymus dėl veiksmų. Įsteigta komendatūra yra pavaldi valdančiai institucijai. Meras įgyvendina institucijos, atsakingos už nepaprastosios padėties valdymą, vadovo nurodymus, organizuoja stichinių nelaimių, avarijų, masinių neramumų likvidavimo, paieškos ir gelbėjimo darbus ir įgyvendina nepaprastosios padėties priemones. Nepaprastosios padėties metu prireikus įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gali būti panaudojama Lietuvos kariuomenė ir mobilizacinis rezervas.

Apibendrintai galima teigti, kad Nepaprastosios padėties metu Lietuvoje įgalinamos veikti valstybės ir savivaldybių institucijos. Savivaldybėse gali būti įvestas tiesioginis valdymas. Nepaprastosios padėties įstatymo vykdymą tiesiogiai užtikrina ir kontroliuoja šios institucijos: institucija, atsakinga už nepaprastosios padėties valdymą; viešosios tvarkos apsaugos komendantūros; savivaldybių merai.

II. TYRIMO „NEPAPRASTŲJŲ SITUACIJŲ VALDYMO LIETUVOJE” METODIKA

Tyrimo instrumentas. Pusiau struktūrizuotas interviu suskirstytas į atskiras kategorijas, sietinas su nepaprastųjų situacijų valdymu.

1 kategorija. Demografiniai rodikliai (1-2 klausimai).

2 kategorija. Patirtis nepaprastųjų situacijų valdyme (3 klausimas).

3 kategorija. Rizikos ir grėsmės (4-5 klausimai).

4 kategorija. Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui atliktas tyrimas yra kokybinis, interviu. Pusiau struktūrizuotas interviu yra dažniausiai tyrėjų pasirenkama interviu rūšis, atliekant kokybinį tyrimą. Jį atliekant, tyrėjas iš anksto literatūrinės analizės pagrindu, apgalvoja ir parengia pagrindinius klausimus, tačiau interviu metu, dėl jo metu išryškėjusių naujų interviu aspektų, tiriamųjų pateiktų teiginių turinio, gali kilti papildomų klausimų. Pusiau struktūrizuotas interviu metu fiksuojami tyrimo dalyvių žodiniai teiginiai (Adeoye-Olatunde ir Olenik, 2021).

Interviu atliktas tiriamiesiems patogiu laiku. Sudarytas klausimynas (žr. Priedas 1). Su informantais tyrėjas bendravo individualiai. Interviu atliktas 2023 m. balandžio 1- 15 dienomis. (6 klausimas).

5 kategorija. Visuomenės pažeidžiamumas (7 klausimas).

6 kategorija. Kolektyvinės apsaugos statiniai Lietuvoje (8 klausimas).

7 kategorija. Reagavimas nepaprastųjų situacijų valdymo cikle (9 klausimas).

8 kategorija. Atkūrimo atsigavimo ciklas (10 klausimas).

9 kategorija. Bendros, dar nepaminėtos, įžvalgos apie nepaprastųjų situacijų suvaldymą.

Atlikus interviu ir gavus informantų išsakytus teiginius, toliau buvo pritaikytas kokybinės turinio analizės metodas. Jį taikant, teiginiai išanalizuoti ir aprašyti Tyrimo rezultatų analizės skyriuje. Teiginiai cituojami, prieš tai gavus tyrimo dalyvių sutikimą jų teiginius ar jų fragmentus cituoti. Atsižvelgiant į išsakytų teiginių turinį, teiginiai suklasifikuoti į kategorijas ir subkategorijas, kurios pateiktos lentelėse.

Tyrimo dalyviai atrinkti pagal nustatytus kriterijus:

1. Sutikę dalyvauti tyrime.

2. Savivaldybės specialistai ir vadovai, kurių veikla susijusi su nepaprastųjų situacijų valdymu.

Tyrime dalyvavo 8 tyrimo dalyviai, atitikę visus imties kriterijus. Visi kviesti dalyviai dalyvavo tyrime. Tyrimo dalyviai dėl anonimiškumo išlaikymo koduojami kodais: A; B; C; D; E; F; G; H.

Tyrimo etikos principai:

- Privatumo išsaugojimo užtikrinimas atliekant tyrimą.

- Instrumento bloke nereikalaujama informacija, kuri leidžia atpažinti tyrimo dalyvius.
- Kiekvienam tyrimo dalyviui apibūdinti suteikiami kodai (pvz., A; B; C; D; E; F; G; H).
- Dalyviai moksliniame tyrime dalyvavo savanoriškai.
- Dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, turiniu, rezultatų pateikimo forma.

III. TYRIMO „NEPAPRASTŲJŲ SITUACIJŲ VALDYMO LIETUVOJE" REZULTATŲ ANALIZĖ

Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti nepaprastųjų situacijų ekspertų požiūrį į nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje. Tyrime dalyvavo savivaldybių specialistai, kurių darbo patirtis siejama su nepaprastųjų situacijų valdymu. Informantų darbo stažas dirbant su nepaprastųjų situacijų valdymu yra nuo 2 iki 8 metų.

Informantų patirtis valdant nepaprastąsias situacijas. Iš pradžių siekiama išsiaiškinti kokia informantų patirtis valdant nepaprastąsias situacijas. Klausimo atsakymų analizė pateikiama 1 lentelėje (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Informantų patirtis nepaprastųjų situacijų valdyme

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
A	Informantų patirtis nepaprastųjų situacijų valdyme	COVID-19	A - „Reikšmingiausias dalyvavimas vyko, kai teko susidurti su garsiojo COVID-19 viruso pandemijos valdymo ekstremaliąja situacija".
B		Nepaprastoji padėtis pasienio ruožuose su Baltarusija ir Kaliningradu, ir Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi, bei pasienio kontrolės punktuose	B - „Taip, rizikinguose Pasienio ruožuose įvestoje nepaprastoje padėtyje".
C		COVID-19	C - „...Teko prisidėti prie pandemijos suvaldymo".
D		COVID-19	D - „...dėl COVID-19..".
E		Nepaprastoji padėtis pasienio ruožuose su Baltarusija ir Kaliningradu, ir Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi, bei pasienio kontrolės punktuose	E- „...turiu patirties organizuojant valdymą nepaprastosios padėties valdymą dėl Nepaprastosios padėtis pasienio ruožuose su Baltarusija ir Kaliningradu, ir Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi, bei pasienio kontrolės punktuose."
F		COVID -19	F - „ ... COVID-19 pandemija buvo ypatingas įvykis , taikomi specialūs apribojimai".
G		COVID-19	G - „ Dalyvavau valdant pandemiją".
H		COVID-19	E -„ Pandemijos suvaldymas buvo sudėtinga situacija, kurią reikėjo spręsti".

Tyrimo rezultatai parodė, kad informantai turi patirties valdant nepaprastąsias situacijas. Įvardintos nepaprastosios situacijos - COVID-19 pandemija bei Nepaprastoji padėtis pasienio ruožuose su

Baltarusija ir Kaliningradu, ir Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi, bei pasienio kontrolės punktuose.

Klausimui priskirta kategorija - informantų patirtys nepaprastųjų situacijų valdyme; subkategorijos: COVID-19 pandemija, Nepaprastoji padėtis pasienio ruožuose su Baltarusija ir Kaliningradu, ir Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi, bei pasienio kontrolės punktuose.

Rizikos įvertinimas. Sekančiu klausimu siekiama išsiaiškint,i kaip vertinamos rizikos, kilus nepaprastajai situacijai, kokie esminiai rizikos vertinimo aspektai. Šio klausimo atsakymų analizė pateikiama žemiau (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Rizikos vertinimas

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
A	Rizikos vertinimas	Rizikos vertinamos pagal Lietuvos Respublikos Seimo įsakymą "Dėl galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijų patvirtinimo. Galimi pavojai ir galimų pavojų tikimybės lygiai. Esminiai pavojų padariniai: poveikis gyventojų gyvybei bei sveikatai; poveikis turtui ir aplinkai, poveikis veiklos tęstinumui. Poveikio vertinimas išsamiau tęsiamas remiantis įsakymu ir nepaprastųjų situacijų valdymo planu.	A -"„ Rizikas vertiname pagal Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2011-06-02 įsakymą Nr. 1-189„Dėl galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijų patvirtinimo". Remiantis įvardintu įsakymu, rizikos vertinimas susideda iš nemažo skaičiaus kompleksiškų dalykų. Pradžioje įvertinami galimi pavojai ir galimų pavojų tikimybės lygiai. Nustačius galimo pavojaus tikimybę analizuojami galimi jo padariniai. Svarbiausi padariniai, tai: 1. Poveikis gyventojų gyvybei bei sveikatai. 2. Turtui ir aplinkai. 3. Veiklos tęstinumui. Tinkamai įsivertinus įvardintas rizikas, situacijos poveikis vertinamas smulkmeniškiau, toliau remiantis įsakymu ir nepaprastųjų situacijų valdymo planu, bet iš esmės šie trys išvardintieji padariniai esminiai kiekvienos nepaprastosios situacijos valdyme.
B		Pavojų vertinimas.	B -„Rizikos vertinimas - tai procesas, kurio metu analizuojami trys kintamųjų rinkiniai. 1. Kokie yra pavojai? 2. Kam kyla pavojus? 3. Kokie yra rizikos elementų pažeidžiamumo veiksniai?"
C		Pavojų vertinimas.	C -„ Rizikos vertinimas - tai procesas, kurio metu nustatomi galimi pavojai ir analizuojama, kas galėtų nutikti, jei pavojus kiltų".

D		Rizikos valdymo elementai: konteksto nustatymas, rizikos nustatymas; rizikos priežasčių ir šaltinių identifikavimas; pasekmių ir tikimybių analizė; rizikos įvertinimas prioritetų nustatymui; rizikos šalinimas, sumažinimas.	D - „Rizikos valdymas apima: konteksto nustatymą; rizikos nustatymą; rizikos priežasčių, šaltinių, pasekmių ir tikimybės analizę; rizikos įvertinimą, kad būtų lengviau priimti sprendimus ir nustatyti prioritetus; rizikos šalinimą, kad būtų sumažinta jos tikimybė ar pasekmės“.
E		Planai ir strategijos naudojamos rizikos vertinimui: poveikio mažinimo strategijos, ekstremaliųjų situacijų operacijų planai, veiklos tęstinumo planai, atkūrimo planai iki ir po nelaimės turėtų būti grindžiami konkrečiais nustatytais pavojais, o ištekliai turėtų būti tinkamai paskirstyti šiems pavojams šalinti	E - „Poveikio mažinimo strategijos, ekstremaliųjų situacijų operacijų planai, veiklos tęstinumo planai, atkūrimo planai iki ir po nelaimės turėtų būti grindžiami konkrečiais nustatytais pavojais, o ištekliai turėtų būti tinkamai paskirstyti šiems pavojams šalinti“.
F		Rizikos vertinimas apima pavojų analizę, kuri susijusi su galimais ekstremaliųjų situacijų scenarijais, tinkamų kontrolės priemonių, skirtų pavojams pašalinti arba sumažinti jų poveikį, nustatymą, šių kontrolės priemonių, įskaitant avarijų likvidavimo planus, įgyvendinimą reagavimo į ekstremaliąsias situacijas plano veiksmingumo peržiūrą po ekstremaliosios situacijos.	F -„Rizikos valdymas - tai procesas, kurio metu nustatoma rizika, įvertinama rizika ir imamasi veiksmų jai sumažinti iki priimtino lygio. Rizikos valdymo metodas nustato procesus, metodus, priemones ir komandos vaidmenis bei atsakomybę. Tai apima: nustatyti ir analizuoti pavojus, susijusius su galimais ekstremaliųjų situacijų scenarijais tinkamų kontrolės priemonių, skirtų pavojams pašalinti arba sumažinti jų poveikį, nustatymą šių kontrolės priemonių, įskaitant avarijų likvidavimo planus, įgyvendinimą reagavimo į ekstremaliąsias situacijas plano veiksmingumo peržiūrą po ekstremaliosios situacijos“.
G		Pavojų identifikavimas ir vertinimas/	G -„Vertinant rizikas nustatomi ir vertinami galima pavojai“.

Klausimo kategorija: Rizikos vertinimas.

Klausimo subkategorijos:

- Rizikos vertinamos pagal Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2011-06-02 įsakymą Nr. 1-189 „Dėl galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijų patvirtinimo”. Taip pat planai ir strategijos naudojamos rizikos vertinimui: poveikio mažinimo strategijos, ekstremaliųjų situacijų operacijų planai, veiklos tęstinumo planai, atkūrimo planai iki ir po nelaimės turėtų būti grindžiami konkrečiais nustatytais pavojais, o ištekliai turėtų būti tinkamai paskirstyti šiems pavojams šalinti.
- Nustatomi galimi pavojai ir galimų pavojų tikimybės lygiai. Esminiai pavojų padariniai: poveikis gyventojų gyvybei bei sveikatai; poveikis turtui ir aplinkai, poveikis veiklos tęstinumui. Rizikos vertinimas apima pavojų analizę, kuri susijusi su galimais ekstremaliųjų situacijų scenarijais tinkamų

kontrolės priemonių, skirtų pavojams pašalinti arba sumažinti jų poveikį, nustatymą šių kontrolės priemonių, įskaitant avarijų likvidavimo planus, įgyvendinimą reagavimo į ekstremaliąsias situacijas plano veiksmingumo peržiūrą po ekstremaliosios situacijos.

- Rizikos valdymo elementai: konteksto nustatymas, rizikos nustatymas; rizikos priežasčių ir šaltinių identifikavimas; pasekmių ir tikimybių analizė; rizikos įvertinimas prioritetų nustatymui; rizikos šalinimas, sumažinimas.
- Poveikio vertinimas išsamiau tęsiamas remiantis įsakymu ir nepaprastųjų situacijų valdymo planu.

Kalbant apie rizikos vertinimą, akcentuojamas pavojų identifikavimas, Informantas A įvardino: „Nustačius galimo pavojaus tikimybę analizuojami galimi jo padariniai. Svarbiausi padariniai, tai: (1.) Poveikis gyventojų gyvybei bei sveikatai; (2.) Turtui ir aplinkai; (3.) Veiklos tęstinumui.“ Informantas B kalbėdamas apie pavojus teigė „ Rizikos vertinimas - tai procesas, kurio metu analizuojami trys kintamųjų rinkiniai. 1. Kokie yra pavojai? 2. Kam kyla pavojus? 3. Kokie yra rizikos elementų pažeidžiamumo veiksniai?“. Taigi pavojų identifikavimui priskirta subkategorija apimanti išdėstytus informantų teiginius: Nustatomi galimi pavojai ir galimų pavojų tikimybės lygiai. Esminiai pavojų padariniai: poveikis gyventojų gyvybei bei sveikatai; poveikis turtui ir aplinkai, poveikis veiklos tęstinumui. Rizikos vertinimas apima pavojų analizę, kuri susijusi su galimais ekstremaliųjų situacijų scenarijais tinkamų kontrolės priemonių, skirtų pavojams pašalinti arba sumažinti jų poveikį, nustatymą šių kontrolės priemonių, įskaitant avarijų likvidavimo planus, įgyvendinimą reagavimo į ekstremaliąsias.

Taip pat informantai paminėjo gaires, kuriomis vadovaujasi atlikdami rizikos vertinimą. Rizikos vertinamos pagal Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2011-06-02 įsakymą Nr. 1-189 „Dėl galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijų patvirtinimo“. Taip pat planai ir strategijos naudojamos rizikos vertinimui: poveikio mažinimo strategijos, ekstremaliųjų situacijų operacijų planai, veiklos tęstinumo planai, atkūrimo planai iki ir po nelaimės turėtų būti grindžiami konkrečiais nustatytais pavojais, o ištekliai turėtų būti tinkamai paskirstyti šiems pavojams šalinti.

Informantas įvardino elementus, kurie akcentuojami vertinant rizikas: rizikos valdymo elementai: konteksto nustatymas, rizikos nustatymas; rizikos priežasčių ir šaltinių identifikavimas; pasekmių ir tikimybių analizė; rizikos įvertinimas prioritetų nustatymui; rizikos šalinimas, sumažinimas.

Nustačius rizikas analizuojamas jų poveikis. Poveikio vertinimas išsamiau tęsiamas remiantis Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos direktoriaus įsakymu „Dėl galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijų patvirtinimo“ ir nepaprastųjų situacijų valdymo planu.

Grėsmių šaltiniai. Kitu klausimu siekiama išsiaiškinti esminius grėsmės šaltinius Lietuvoje. Informantų atsakymų analizė pateikiama žemiau (žr. 3 lentelė).

3 lentelė. Grėsmės šaltiniai

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
A	Grėsmės šaltiniai	Ligos protrūkis. Stichinės nelaimės. Pramoninės katastrofos. Karas.	A -„Esminis grėsmės šaltinis Lietuvoje be abejonės gali būti kokios nors ligos protrūkis ar pandemija, tai puikiai įrodė COVID viruso pandemija. Toliau galimos grėsmės būtų galimos stichinės nelaimės, pramoninės katastrofos ir žinoma didesnė ar mažesnė, bet karo grėsmė Lietuvai, mano nuomone, yra".
B		Fiziniai, ekonominiai, socialiniai, aplinkos, politiniai šaltiniai.	B - „Grėsmės šaltiniai iš esmės gali būti fiziniai, ekonominiai, socialiniai, aplinkos, politiniai"
C		Grėsmės gali kilti iš gamtos (1) arba būti žmogaus sukeltos (2) ir gali apimti uraganus, žemės drebėjimus, potvynius, gaisrus, žiemos orus, cheminių medžiagų išsiliejimą arba išmetimą, ligų protrūkius, biologinių medžiagų išmetimą, branduolinių arba radiologinių šaltinių sprogimus, karą ir daugelį kitų pavojų.	C - „Grėsmės gali kilti iš gamtos arba būti žmogaus sukeltos ir gali apimti uraganus, žemės drebėjimus, potvynius, gaisrus, žiemos orus, cheminių medžiagų išsiliejimą arba išmetimą, ligų protrūkius, biologinių medžiagų išmetimą, branduolinių arba radiologinių šaltinių sprogimus, karą ir daugelį kitų pavojų".
D		Pagrindinės grėsmės yra ekonominės, socialinės ir politinės sąlygos bei įvykiai užsienio šalyse.	D -„Pagrindinės grėsmės yra ekonominės, socialinės ir politinės sąlygos bei įvykiai užsienio šalyse ".
E		Karas Ukrainoje. Ligų paplitimas. Kiti nenumatyti atvejai.	E- „Šiuo metu grėsmės įžvelgiamos dėl karo Ukrainoje ir galimo ligų protrūkio, bei kitų nenumatytų atvejai".
F		Grėsmė dėl karo.	F - „Šiuo metu pagrindinė grėsmė įžvelgiama pasienyje su Baltarusija ir Kaliningradu, bei kontrolės postuose dėl Karo rizikos".
G		Karas, pramoninės avarijos.	G -„Didžiausia grėsmė dabar yra karas, netikėtos pramoninės avarijos ir kt.
H		Užsienio politikos stabilumas. Teroras. Kitos žmogaus sukeltos grėsmės. Stichijos. Tarša. Ligos.	H - „Šiuo metu svarbiausia yra užsienio politikos stabilumas, teroras ir kitos žmogaus sukeltos grėsmės , kaip ir stichijos, tarša ar ligos.

Klausimui priskirta kategorija: Grėsmės šaltiniai. Apibendrintos subkategorijos:

- Grėsmės kyla iš fizinių, ekonominių, socialinių, aplinkos, politinių šaltinių.
- Grėsmės gali kilti iš gamtos (1) arba būti žmogaus sukeltos (2) ir gali apimti uraganus, , žemės drebėjimus, potvynius, gaisrus, žiemos orus, cheminių medžiagų išsiliejimą arba išmetimą, ligų

protrūkius, biologinių medžiagų išmetimą, branduolinių arba radiologinių šaltinių sprogimus, pramonines avarijas, karą, terorizmą, socialines krizes ir daugelį kitų pavojų.

Taigi identifikuotos pagrindinės grėsmės ir jų šaltiniai. Įvardinta, kad grėsmės kyla iš fizinių, ekonominių, socialinių, aplinkos, politinių šaltinių. Grėsmės gali kilti iš gamtos (1) arba būti žmogaus sukeltos (2) ir gali apimti uraganus, žemės drebėjimus, potvynius, gaisrus, žiemos orus, cheminių medžiagų išsiliejimą arba išmetimą, ligų protrūkius, biologinių medžiagų išmetimą, branduolinių arba radiologinių šaltinių sprogimus, pramonines avarijas, karą, terorizmą, socialines krizes ir daugelį kitų pavojų.

Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui Lietuvoje. Kitu klausimu siekiama išsiaiškinti, kaip vyksta pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui Lietuvoje; kokios įžvalgos dėl galimo patobulinimo pasirengimui nepaprastųjų situacijų suvaldymui. Atsakymų analizė pateikiama žemiau (žr. 4 lentelė).

Klausimo kategorija - pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui Lietuvoje. Pagrindinės subkategorijos:

- Pasirengimas nepaprastosioms situacijoms vykdomas vadovaujantis Galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijomis. Taikomi prevencijos priemonių vykdymo planai, veiksmų planai, vadovaujamasi rekomendacijomis, metodikomis.
- Tobulinimas: teisinių reguliavimų išaiškinimas; daugiau specialistų paruoštų nepaprastųjų situacijų suvaldymui.
- Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms reikalauja ilgalaikio ir visapusiško dalyvavimo nelaimių rizikos mažinimo sistemoje. Svarbu greita koordinacija ir veiksmingumas tokiose situacijose. Pagal rizikos pobūdi suformuojama komanda, rengiamas veiksmų planas.
- Pagrindinis pasirengimas yra suplanuoti prevenciją, apsaugą, sušvelninimą, reagavimą ir atkūrimą.
- Poveikio mažinimas. Tai priemonės, kuriomis siekiama išvengti ekstremaliųjų situacijų, sumažinti jų tikimybę arba sumažinti neišvengiamų ekstremaliųjų situacijų žalingą poveikį. Tipinės padarinių švelninimo priemonės - tai statybos taisyklių ir zonavimo reikalavimų nustatymas, langinių įrengimas ir užtvarų, pavyzdžiui, pylimų, statymas.

4 lentelė. Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui Lietuvoje, poveikio mažinimas

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
A	Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui Lietuvoje	Pasirengimas vykdomas rengiant galimų pavojų ir ekstremalių situacijų rizikos analizę. Taikant prevencijos priemonių vykdymo planus. Teisinių reguliavimų išaiškinimas. Daugiau specialistų paruoštų nepaprastųjų situacijų suvaldymui.	A -„Pasirengimas vykdomas rengiant galimų pavojų ir ekstremalių situacijų rizikos analizę, ruošiant prevencijos priemonių vykdymo planus. Pagrindinis iššūkis tas, kad viskam kas gali nutikti nepasiruoši. Reikia labai didelių resursų, jog pasiruošti kiek galima daugiau įmanomų nepaprastųjų situacijų suvaldymui. Mano nuomone geriausi patobulinimai būtų tokie, kad tiek pats teisinis reguliavimas galėtų būti aiškesnis, kaip valdyti nepaprastąsias situacijas, tiek pačių specialistų turėtų būti daugiau, konkrečiai ruoštų tokių situacijų valdymui”.
B		Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms reikalauja ilgalaikio ir visapusiško dalyvavimo nelaimių rizikos mažinimo sistemoje. Svarbu greita koordinacija ir veiksmingumas tokiose situacijose.	B -„Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms reikalauja ilgalaikio ir visapusiško dalyvavimo nelaimių rizikos mažinimo sistemoje. Svarbu greita koordinacija ir veiksmingumas tokiose situacijose“.
C		Galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijos.	C - „Pasirengimas nepaprastosioms situacijoms vykdomas vadovaujantis Galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijomis“.
D		Sudaromas veiksmų planas atsižvelgiant į reglamentuotas rekomendacijas	D - „Sudaromas veiksmų planas atsižvelgiant į reglamentuotas rekomendacijas“. Poveikio mažinimas. Tai priemonės, kuriomis siekiama išvengti ekstremaliųjų situacijų, sumažinti jų tikimybę arba sumažinti neišvengiamų ekstremaliųjų situacijų žalingą poveikį. Tipinės padarinių švelninimo priemonės - tai statybos taisyklių ir zonavimo reikalavimų nustatymas, langinių įrengimas ir užtvarų, pavyzdžiui, pylimų, statymas.
E		Pagrindinis pasirengimas yra suplanuoti prevenciją, apsaugą, sušvelninimą, reagavimą ir atkūrimą.	E- „Pagrindinis pasirengimas yra suplanuoti prevenciją, apsaugą, sušvelninimą, reagavimą ir atkūrimą“.
F		Pasiruošimas pradedamas rizikos identifikavimo, komandos formavimu, informacijos prieigos užtikrinimo numatymo. Svarbu suformuoti ar atnaujinti reagavimo procedūras pagal rizikos pobūdį, sudaryti ir įvertinti veiksmų planą.	F -„Pasiruošimas pradedamas rizikos identifikavimo, komandos formavimu, informacijos prieigos užtikrinimo numatymo. Svarbu suformuoti ar atnaujinti reagavimo procedūras pagal rizikos pobūdį, sudaryti ir įvertinti veiksmų planą“.
G		Galiojantis teisinis dokumentas.	G- „ Vadovaujamės galiojančiais teisiniais dokumentais“.
H		Pagal rizikos pobūdi suformuojama komanda, rengiamas veiksmų planas.	H-„Pagal rizikos pobūdi suformuojama komanda, rengiamas veiksmų planas.

Apibendrintai galima teigti, kad pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui vykdomas vadovaujantis Galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijomis. Taikomi prevencijos priemonių vykdymo planai, veiksmų planai, vadovaujamasi patvirtintomis rekomendacijomis, metodikomis. Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms reikalauja ilgalaikio ir visapusiško dalyvavimo nelaimių rizikos mažinimo sistemoje. Svarbu greita koordinacija ir veiksmingumas tokiose situacijose. Pagal rizikos pobūdi suformuojama komanda, rengiamas veiksmų planas. Pagrindinis pasirengimas laikomas prevencijos, apsaugos, sušvelninimo, reagavimo ir atkūrimo suplanavimo. Poveikio mažinimas. Tai priemonės, kuriomis siekiama išvengti ekstremaliųjų situacijų, sumažinti jų tikimybę arba sumažinti neišvengiamų ekstremaliųjų situacijų žalingą poveikį. Tipinės padarinių švelninimo priemonės - tai statybos taisyklių ir zonavimo reikalavimų nustatymas, langinių įrengimas ir užtvarų, pavyzdžiui, pylimų, statymas.

Kryptys tobulinimui: teisinių reguliavimų išaiškinimas; daugiau specialistų paruoštų nepaprastųjų situacijų suvaldymui.

Visuomenės pažeidžiamumas. Kitu klausimu siekiama išsiaiškinti kokia informantų nuomonė apie visuomenės pažeidžiamumą įvykus nepaprastajai padėčiai Lietuvoje. Informantų atsakymų analizė pateikiama žemiau (žr. 5 lentelė).

5 lentelė. Visuomenės pažeidžiamumas

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
A	Visuomenės pažeidžiamumas	Visuomenės padalinimas į dvi dalis – jaunesni žmonės, kurie naudojasi šiuolaikinėmis technologijomis. Vyresnio amžiaus žmonės, kurie nesinaudoja šiuolaikinėmis technologijomis ir gauna mažiau informacijos apie įvykius. LT72 portalas, kaip informacijos priemonė. Visuomenės pažeidžiamumas vidutiniškas.	A-„Visuomenę dalinčiau į dvi dalis. Pirmoji dalis tai jaunesni žmonės, kurie naudojasi dabartinėmis technologijomis taip gaudami daugiau informacijos, kaip pavyzdys LT72 portalas, kurį tikrai ne maža žmonių dalis paskaitė ir sužinojo nemažai reikalingos informacijos ką daryti nepaprastųjų situacijų metu. Tačiau antroji visuomenės dalis vyresnio amžiaus žmonės, kurie nesinaudoja visomis šiuolaikinės technologijomis ir gauna mažiau informacijos apie įvykius. Tad pastaroji visuomenės dalis, manau, tikrai pažeidžiama ir vyresniems žmonėms tikrai per mažai komunikacijos kanalų apie nepaprastąsias situacijas šiai dienai. Apibendrinant visuomenės pažeidžiamumą vertinu vidutiniškai”.
B		Pažeidžiamumas įvertinamas pagal nepaprastosios situacijos rizikos lygį Nustatomos pažeidžiamos vietos ir sritys naudojant žvalgybinę informaciją. Nustatomi prioritetai tolimesniems veiksmams.	B - „Pažeidžiamumas nustatomas pagal situacijos rizikos lygį, nustatant pažeidžiamas vietas, sritis, naudojant žvalgybinę informaciją. Tokiu būdu nustatomi prioritetai tolimesniems veiksmams”.
C		Pažeidžiamumas priklauso nuo konkrečios rizikos.	C - „Pažeidžiamumas priklauso nuo konkrečios rizikos.“

D		Pažeidžiamumo charakteristikų vertinimas	D - „Kiekvienam reiškiniui būdingos specialios pažeidžiamumo charakteristikos“.
E		Pažeidžiamumas vertinamas pagal numatomus scenarijus	E -„Visuomenės pažeidžiamumas gali būti įvertintas taikant įvairius scenarijus“.
F		Lietuvos visuomenė nepasiruošusi nelaimėms	F - „Nemanau, kad Lietuvos visuomenė yra gerai pasiruošusi nelaimėms, gal niekas nėra iki galo pasiruošęs“
G		Visos grėsmės negali būti eliminuotos	G - „Sunku pasakyti, kad Lietuvos žmonės yra visiškai saugūs ir jiems negresia pavojai, ar visos grėsmės gali būti eliminuotos, taip nėra“.
H		Visuomenėje pasireiškia atsparumas	H -„Manau, kad visuomenė gali būti atspari, tam tikroms grėsmės, į tam tikrus pavojus reaguoti jautriau, į kitas, mažiau jautriai“.

Klausimui priskirta kategorija - visuomenės pažeidžiamumas. Subkategorijos:

- Pažeidžiamumo įvertinimas. Pažeidžiamumas įvertinamas pagal nepaprastosios situacijos rizikos lygį, tam tikras charakteristikas. Nustatomos pažeidžiamos vietos ir sritys naudojant žvalgybinę informaciją. Nustatomi prioritetai tolimesniems veiksmams.
- Pažeidžiamumas gali būti vertinamas pagal numatomus scenarijus.
- Visuomenės padalinimas į dvi dalis – jaunesni žmonės, kurie naudojasi šiuolaikinėmis technologijomis. Ir vyresnio amžiaus žmonės, kurie nesinaudoja šiuolaikinėmis technologijomis ir gauna mažiau informacijos apie įvykius. LT72 portalas, kaip informacijos priemonė nepaprastųjų situacijų metu gali būti laikoma ir prevencinė priemonė.
- Visuomenės pažeidžiamumas vidutiniškas. Lietuvos visuomenė nepasiruošusi nelaimėms. Visos grėsmės negali būti eliminuotos.
- Visuomenėje pasireiškia atsparumas.

Apibendrinant informantų atsakymus galima teigti, pažeidžiamumas įvertinamas pagal nepaprastosios situacijos rizikos lygį, tam tikras charakteristikas. Nustatomos pažeidžiamos vietos ir sritys naudojant žvalgybinę informaciją. Nustatomi prioritetai tolimesniems veiksmams. Pažeidžiamumas gali būti vertinamas pagal numatomus scenarijus. Visuomene siūloma dalinti į dvi dalis – jaunesni žmonės, kurie naudojasi šiuolaikinėmis technologijomis. Ir vyresnio amžiaus žmonės, kurie nesinaudoja šiuolaikinėmis technologijomis ir gauna mažiau informacijos apie įvykius. LT72 portalas, kaip informacijos priemonė nepaprastųjų situacijų metu gali būti laikoma ir prevencinė priemonė. Informantai įvertino, kad visuomenės pažeidžiamumas vidutiniškas. Lietuvos visuomenė nepasiruošusi nelaimėms ir visos grėsmės negali būti eliminuotos. Visuomenėje pasireiškia atsparumas pažeidžiamumui.

Kolektyvinės apsaugos statiniai Lietuvoje. Toliau siekiama išsiaiškinti kokia informantų nuomonė apie kolektyvinės apsaugos statinius Lietuvoje, ar jų yra pakankamai. Taip pat klausiama kokios

informantų įžvalgos dėl kolektyvinių apsaugos statinių prieinamumo ir funkcionalumo nepaprastosios situacijos metu. Atsakymų analizė pateikiama žemiau (žr. 6 lentelė).

6 lentelė. Kolektyvinės apsaugos pastatai Lietuvoje

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
A	Kolektyvinės apsaugos pastatai Lietuvoje	Kolektyvinės apsaugos statinių skaičius didėja Kolektyvinės apsaugos statinių prieinamumą ir funkcionalumą reikėtų ištirti Apsaugos statinių funkcionalumas taip pat priklauso ir nuo pačios nepaprastosios situacijos	A-"Pastarųjų metų įvykiai parodė, kad kolektyvinės apsaugos statinių, kitaip vadinamų slėptuvių poreikis tikrai yra ir net labai didelis. Šiuo metu, kiek mano žinioje, kolektyvinės apsaugos pastatų skaičius didėja, tačiau, kaip ir minėjote ar jų prieinamumas ir funkcionalumas yra tinkamas reiktų nuodugniau ištirti. Apsaugos statinių funkcionalumas taip pat priklauso ir nuo pačios nepaprastosios situacijos bei jos pobūdžio, tačiau manau, mums labiausiai gręsiančioms nepaprastosioms situacijoms tikrai esame pasiruošę, gal ne visu šimtu procentų, bet tikrai neblogai".
B		Priedangomis dažnai laikomos gimnazijos, darželiai, kur yra keli įėjimai į pastatą. Ar priedangų pakaks priklauso nuo nepaprastosios situacijos masto	B-„Priedangomis dažnai gali būti mokyklos, darželiai, kur yra keli įėjimai, išėjimai. .Ar priedangų pakaks priklauso nuo nepaprastosios situacijos masto"".
C		Kolektyvinės apsaugos statiniai turėtų būti tvirtos struktūros	C-„Kolektyvinės priemonės visada turėtų apsaugoti daugiau nei vieną asmenį vienu metu. Turėtų būti tvirtas pastato rėmas (Apsauginių turėklų sistemos), užtvara.
D		Požeminės konstrukcijos gerai apsaugo nuo ginklų poveikio Svarbu žinoti arčiausiai esančią priedangą nepaprastosios situacijos atveju	D-„Požeminės apsauginės konstrukcijos gerai apsaugo nuo ginklų poveikio, tačiau dažniausiai nepaprastosios situacijos atsitinka be išankstinio įspėjimo, dėl to svarbu žinoti arčiausią galimą priedangą."
E		Pastebimas didesnis dėmesys kolektyvinės apsaugos pastatams Lietuvoje	E-„Šiuo metu pastebimas didesnis dėmesys kolektyvinės apsaugos pastatams, svarbu būti pasiruošus nenumatytiems įvykiams"

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
F		Kolektyvinės apsaugos statiniai įprastai yra mokyklos, gimnazijos, sporto centrai. Kolektyvinės apsaugos statiniai gali suteikti laikiną prieglobstį nuo žalingo aplinkos poveikio, evakuacijai, karo metu. Savivaldybės tokius statinius numato iš anksto.	F- „Kolektyvinės apsaugos statiniai gali suteikti laikiną prieglobstį nuo žalingo aplinkos poveikio, evakuacijai, karo metu. Įprastai kolektyvinės apsaugos statiniai yra mokyklos, gimnazijos, kultūros sporto centrai. Savivaldybės numato tokius statinius iš anksto“.
G		Kolektyvinės apsaugos statinių poreikis akcentuojamas dėl karo pavojaus, po karo prasidėjimo Ukrainoje.	G-„Po karo Ukrainoje susirūpinta priedangomis, ir kolektyvinės apsaugos pastatams dėmesys yra didesnis, nei buvo anksčiau“.
H		Savivaldybės teikia informacija apie kolektyvinės apsaugos statinius	H- „Savivaldybės turėtų užtikrinti, kad priedangų pakaks nepaprastosios situacijos atveju. Jos teikia informaciją apie priedangas ir jų adresus. Numatyti, kurios mokyklos, pastatai gali būti priedangomis“.

Klausimo kategorija: Kolektyvinės apsaugos pastatai Lietuvoje. Pagrindinės subkategorijos:

- Kolektyvinės apsaugos statinių skaičius didėja. Pastebimas didesnis dėmesys kolektyvinės apsaugos pastatams Lietuvoje. Savivaldybės priedangas numato iš anksto. Kolektyvinės apsaugos statinių poreikis akcentuojamas dėl karo pavojaus, po karo prasidėjimo Ukrainoje. Kolektyvinės apsaugos statiniai gali suteikti laikiną prieglobstį nuo žalingo aplinkos poveikio, evakuacijai, karo metu.
- Kolektyvinės apsaugos statinių prieinamumą ir funkcionalumą reikėtų ištirti
- Apsaugos statinių funkcionalumas taip pat priklauso ir nuo pačios nepaprastosios situacijos. Kolektyvinės apsaugos statiniai turėtų būti tvirtos struktūros. Požeminės konstrukcijos gerai apsaugo nuo ginklų poveikio.
- Svarbu žinoti arčiausiai esančią priedangą nepaprastosios situacijos atveju.
- Priedangomis dažnai laikomos gimnazijos, darželiai, mokyklos, sporto centrai, kur yra keli įėjimai į pastatą. Ar priedangų pakaks priklauso nuo nepaprastosios situacijos masto.
- Kolektyvinės apsaugos statiniai gali suteikti laikiną prieglobstį nuo žalingo aplinkos poveikio, evakuacijai, karo metu.

Apibendrintai, galima teigti, kad kolektyvinės apsaugos statinių skaičius didėja. Pastebimas didesnis dėmesys kolektyvinės apsaugos pastatams Lietuvoje. Savivaldybės priedangas numato iš anksto. Kolektyvinės apsaugos statinių poreikis akcentuojamas dėl karo pavojaus, po karo prasidėjimo Ukrainoje. Kolektyvinės apsaugos statiniai gali suteikti laikiną prieglobstį nuo žalingo aplinkos poveikio,

evakuacijai, karo metu. Kolektyvinės apsaugos statinių prieinamumą ir funkcionalumą reikėtų ištirti. Apsaugos statinių funkcionalumas taip pat priklauso ir nuo pačios nepaprastosios situacijos. Kolektyvinės apsaugos statiniai turėtų būti tvirtos struktūros. Požeminės konstrukcijos gerai apsaugo nuo ginklų poveikio. Svarbu žinoti arčiausiai esančią priedangą nepaprastosios situacijos atveju. Priedangomis dažnai laikomos gimnazijos, darželiai, mokyklos, sporto centrai, kur yra keli įėjimai į pastatą. Ar priedangų pakaks priklauso nuo nepaprastosios situacijos masto. Kolektyvinės apsaugos statiniai gali suteikti laikiną prieglobstį nuo žalingo aplinkos poveikio, evakuacijai, karo metu.

Reagavimas. Sekančiu klausimu siekiama išsiaiškinti, kaip vykdomas reagavimas nepaprastųjų situacijų suvaldymo procese; kokie esminiai aspektai bei iššūkiai reagavimo į nepaprastąją situaciją procese; kaip patobulinti reagavimo į nepaprastąsias situacijas procesą ateityje. Informantų atsakymų analizė pateikiama žemiau (žr. 7 lentelė).

7 lentelė. Reagavimas

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
A	Reagavimas	Reagavimas - atsakas, kai žinoma, kad nepaprastoji situacija neišvengiama. Esminis iššūkis išsaugoti žmonių gyvybes. Atsakui svarbu tinkamas pasiruošimas	A-"Reagavimas, dar kitaip vadinamas atsaku, yra vykdomas tučtuojau, kai tik paaiškėja faktas, jog nepaprastoji situacija neišvengiama. Tai yra pagrindinis situacijų suvaldymo etapas, kuris apima ne tik pačių situacijų valdymą, bet ir pasiruošimą dar joms nesant. Esminiai iššūkiai, tai faktas išsaugoti žmonių gyvybes. Jeigu nutikusioje situacijoje yra grėsmių žmonių gyvybei bei sveikatai, reagavimo procese tai turi būti svarbiausias faktorius jas apsaugoti. Reagavimo procesą galime patobulinti tik daugiau dėmesio bei resursų siekiant pačiam pasiruošimui ir situacijų numatymui, nes kuo stipriau ir konkrečiau būsime pasiruošę, tuo efektyviau įvyks pats reagavimas situacijai nutikus".
B		Reagavimo veiksmai gali apimti ekstremaliųjų situacijų operacijų centro aktyvinimą, gyventojų, kuriems gresia pavojus, evakuaciją, prieglaudų atidarymą ir masinės pagalbos teikimą, neatidėliotiną gelbėjimą ir medicininę pagalbą, gaisrų gesinimą, paieškas ir gelbėjimo darbus miestuose.	B- "Reagavimo veiksmai gali apimti ekstremaliųjų situacijų operacijų centro aktyvinimą, gyventojų, kuriems gresia pavojus, evakuaciją, prieglaudų atidarymą ir masinės pagalbos teikimą, neatidėliotiną gelbėjimą ir medicininę pagalbą, gaisrų gesinimą, paieškas ir gelbėjimo darbus miestuose".

C		Įvykus ekstremaliajai situacijai, pirmenybė visada teikiama gyvybės apsaugai. Antrasis prioritetas - įvykio stabilizavimas. Siekiant stabilizuoti incidentą ir sumažinti galimą žalą atliekami veiksmai pagal nustatyta riziką.	C-„Įvykus ekstremaliajai situacijai, pirmenybė visada teikiama gyvybės apsaugai. Antrasis prioritetas - įvykio stabilizavimas. Siekiant stabilizuoti incidentą ir sumažinti galimą žalą atliekami veiksmai pagal nustatyta riziką“.
D		Atsakas apima veiksmus, kurių imamasi siekiant išgelbėti gyvybes ir išvengti tolesnės žalos turtui ekstremalioje situacijoje. Reagavimas - tai pasirengimo planų įgyvendinimas. Užsukti dujų vožtuvus žemės drebėjimo metu - tai reagavimo veiksmai. Reagavimo veikla vykdoma ekstremaliosios situacijos metu.	D-„ Atsakas apima veiksmus, kurių imamasi siekiant išgelbėti gyvybes ir išvengti tolesnės žalos turtui ekstremalioje situacijoje. Reagavimas - tai pasirengimo planų įgyvendinimas. Užsukti dujų vožtuvus žemės drebėjimo metu - tai reagavimo veiksmai. Reagavimo veikla vykdoma ekstremaliosios situacijos metu.
E		Atsakas laikomas veikla ir programos, skirtos neatidėliotiniems ir trumpalaikiams ekstremaliosios situacijos ar nelaimės padariniams šalinti. Svarbu greitas reagavimas ir tinkamų veiksmų priėmimas atsako metu.	E-„ Atsakas laikomas veikla ir programos, skirtos neatidėliotiniems ir trumpalaikiams ekstremaliosios situacijos ar nelaimės padariniams šalinti, pavyzdžiui, artefaktų gelbėjimas ir perkėlimas per 48-72 valandas.
F		Reagavimas - tai veiksmai, kurių imamasi prieš pat ekstremaliąją situaciją, jos metu ir pirmuoju laikotarpiu po jos, siekiant sumažinti ekstremaliosios situacijos poveikį ir pasekmes žmonėms, jų pragyvenimo šaltiniams, gerovei ir turtui, aplinkai ir patenkinti pagrindinius žmonių poreikius.	F-„ Reagavimas - tai veiksmai, kurių imamasi prieš pat ekstremaliąją situaciją, jos metu ir pirmuoju laikotarpiu po jos, siekiant sumažinti ekstremaliosios situacijos poveikį ir pasekmes žmonėms, jų pragyvenimo šaltiniams, gerovei ir turtui, aplinkai ir patenkinti pagrindinius žmonių poreikius.

G		Nelaimės iš pradžių sprendžiamos vietos lygmeniu. Pavyzdžiui, pirmojo reagavimo tarnybų, medikų ir ligoninių, ugniagesių, policijos ir savivaldybių. Vietos valdžios institucijos, kurioms reikia pagalbos, prašo jos iš provincijų ar teritorinių vyriausybių. Jei ekstremalioji situacija peržengia jų galimybes, provincija ar teritorija gali kreiptis pagalbos į vyriausybę. Vyriausybės operacijų centras yra pagrindinė priemonė, kuri suburia visus partnerius į bendrą aplinką, kad būtų suderinti ir sinchronizuoti kolektyviniai šių partnerių veiksmai.	G-„ Nelaimės pirmiausia sprendžiamos vietos lygmeniu, pavyzdžiui, pirmojo reagavimo tarnybų, medikų ir ligoninių, ugniagesių, policijos ir savivaldybių. Vietos valdžios institucijos, kurioms reikia pagalbos, prašo jos iš provincijų ar teritorinių vyriausybių. Jei ekstremalioji situacija peržengia jų galimybes, provincija ar teritorija gali kreiptis pagalbos į vyriausybę. Vyriausybės operacijų centras yra pagrindinė priemonė, kuri suburia visus partnerius į bendrą aplinką, kad būtų suderinti ir sinchronizuoti kolektyviniai šių partnerių veiksmai.
H		Reagavimas į ekstremalias situacijas apima bet kokį sistemingą reagavimą į netikėtą ar pavojingą įvykį. Reagavimo į ekstremaliąją situaciją procedūros tikslas - sušvelninti įvykio poveikį žmonėms ir aplinkai.	H-„ Reagavimas į ekstremalias situacijas apima bet kokį sistemingą reagavimą į netikėtą ar pavojingą įvykį. Reagavimo į ekstremaliąją situaciją procedūros tikslas - sušvelninti įvykio poveikį žmonėms ir aplinkai.

Klausimo kategorija - Reagavimas nepaprastųjų situacijų suvaldymo procese. Pagrindinės subkategorijos:

- Reagavimas - atsakas, kai žinoma, kad nepaprastoji situacija neišvengiama. Įvykus ekstremaliajai situacijai, pirmenybė visada teikiama gyvybės apsaugai. Antrasis prioritetas - įvykio stabilizavimas. Atsakui svarbu tinkamas pasiruošimas. Reagavimas - tai pasirengimo planų įgyvendinimas.
- Siekiant stabilizuoti incidentą ir sumažinti galimą žalą atliekami veiksmai pagal nustatyta riziką.
- Reagavimo veiksmai gali apimti ekstremaliųjų situacijų operacijų centro aktyvinimą, gyventojų, kuriems gresia pavojus, evakuaciją, prieglaudų atidarymą ir masinės pagalbos teikimą, neatidėliotiną gelbėjimą ir medicininę pagalbą, gaisrų gesinimą, paieškas ir gelbėjimo darbus miestuose.
- Svarbu greitas reagavimas ir tinkamų veiksmų priėmimas atsako metu.

- Nelaimės iš pradžių sprendžiamos vietos lygmeniu. Pavyzdžiui, pirmojo reagavimo tarnybų, medikų ir ligoninių, ugniagesių, policijos ir savivaldybių. Vietos valdžios institucijos, kurioms reikia pagalbos, prašo jos iš provincijų ar teritorinių vyriausybių. Jei ekstremalioji situacija peržengia jų galimybes, provincija ar teritorija gali kreiptis pagalbos į vyriausybę. Vyriausybės operacijų centras yra pagrindinė priemonė, kuri suburia visus partnerius į bendrą aplinką, kad būtų suderinti ir sinchronizuoti kolektyviniai.

Taigi, apibendrinant informantų išsakytus atsakymus dėl reagavimo nepaprastose situacijose, galima teigti, kad reagavimas - atsakas, kai žinoma, kad nepaprastoji situacija neišvengiama. Įvykus ekstremaliajai situacijai, pirmenybė visada teikiama gyvybės apsaugai. Antrasis prioritetas - įvykio stabilizavimas. Atsakui svarbu tinkamas pasiruošimas. Reagavimas - tai pasirengimo planų įgyvendinimas. Siekiant stabilizuoti incidentą ir sumažinti galimą žalą atliekami veiksmai pagal nustatyta riziką. Reagavimo veiksmai gali apimti ekstremaliųjų situacijų operacijų centro aktyvinimą, gyventojų, kuriems gresia pavojus, evakuaciją, prieglaudų atidarymą ir masinės pagalbos teikimą, neatidėliotiną gelbėjimą ir medicininę pagalbą, gaisrų gesinimą, paieškas ir gelbėjimo darbus miestuose. Svarbu greitas reagavimas ir tinkamų veiksmų priėmimas atsako metu. Nelaimės iš pradžių sprendžiamos vietos lygmeniu. Pavyzdžiui, pirmojo reagavimo tarnybų, medikų ir ligoninių, ugniagesių, policijos ir savivaldybių. Vietos valdžios institucijos, kurioms reikia pagalbos, prašo jos iš provincijų ar teritorinių vyriausybių. Jei ekstremalioji situacija peržengia jų galimybes, provincija ar teritorija gali kreiptis pagalbos į vyriausybę. Vyriausybės operacijų centras yra pagrindinė priemonė, kuri suburia visus partnerius į bendrą aplinką, kad būtų suderinti ir sinchronizuoti kolektyviniai.

Atkūrimas. Toliau siekiama išsiaiškinti koks yra atkūrimo atsigavimo) procesas po nepaprastosios situacijos. Informantų įžvalgos pateikiamos žemiau (žr. 8 lentelė).

8. lentelė. Atkūrimas

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
A	Atkūrimas	Atkūrimo procesas vykdomas pagal atkūrimo planą.	A-“Atkūrimo procesas ne ką mažiau reikšmingas nei reagavimas, tačiau mano nuomone jis šiek tiek lengvesnis, kadangi jau visa situacija būna praėjusi, esmė apgalvotai parengti atkūrimo planą ir jį vykdyti. Lietuvoje, tikiu, turime visas galimybes greitai atkurti procesus iš po nepaprastųjų situacijų, kadangi pačių nepaprastųjų situacijų didelių, ilgų bei sunkių tikimybė yra nedidelė”.
B		Ilgalaikė veikla ir programos, vykdomos pasibaigus pradiniam krizių ar nelaimių laikotarpiui, skirtos grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės. Pasibaigus kritinei veiklai po ekstremaliosios situacijos, galima atnaujinti planus ir įgyvendinti taisomuosius veiksmus	B-“ Ilgalaikė veikla ir programos, vykdomos pasibaigus pradiniam krizių ar nelaimių laikotarpiui, skirtos grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės. Pasibaigus kritinei veiklai po ekstremaliosios situacijos, galima atnaujinti planus ir įgyvendinti taisomuosius veiksmus.
C		Atkūrimui paprastai yra reikalingi žmogiškieji ir finansiniai ištekliai	C-“Atkūrimui paprastai yra reikalingi žmogiškieji ir finansiniai ištekliai”
D		Atkūrimas po ekstremaliosios situacijos apima visus veiksmus, kurių reikalingi atkurti veiklą ir apsaugoti žmones	D-„Atkūrimas po ekstremaliosios situacijos apima visus veiksmus, kurių reikalingi atkurti veiklą ir apsaugoti žmones „.
E		Atkūrimas - tai veikla, kuri tęsiasi ir po ekstremaliosios situacijos, siekiant atkurti svarbiausias bendruomenės funkcijas ir pradėti valdyti stabilizavimo pastangas. Atkūrimo etapas prasideda iš karto po to, kai sumažėja grėsmė žmonių gyvybei	E-„Atkūrimas - tai veikla, kuri tęsiasi ir po ekstremaliosios situacijos, siekiant atkurti svarbiausias bendruomenės funkcijas ir pradėti valdyti stabilizavimo pastangas. Atkūrimo etapas prasideda iš karto po to, kai sumažėja grėsmė žmonių gyvybei“.
F		Atkūrimas vykdomas taip, kad padėtų žmonėms atsigauti ir kartu būtų sprendžiami pavojai ir pažeidžiamumas, kuriuos pačios bendruomenės laiko prioritetiniais	F- “Atkūrimas vykdomas taip, kad padėtų žmonėms atsigauti ir kartu būtų sprendžiami pavojai ir pažeidžiamumas, kuriuos pačios bendruomenės laiko prioritetiniais“.
G		Atkūrimo meti atgaunami ir sustiprinami pragyvenimo šaltiniai, pavyzdžiui, teikiant paramą grynaisiais pinigais arba aprūpinant įrankiais ir įranga atstatyti būstą taip, kad jie būtų saugesni ir geriau apsaugotų; suremontuoti arba atstatyti bendruomenės infrastruktūrą, įskaitant sveikatos priežiūros, vandens ir sanitarijos įrenginius; stiprinti gebėjimus gerinti savo sveikatą, pavyzdžiui, taikant bendruomenės sveikatos ir pirmosios pagalbos metodą; didinti socialinę sanglaudą ir rūpintis ilgalaikiais žmonių psichosocialinės paramos poreikiais. Taip pat gerinti pasirengimą būsimiems sukrėtimams ir atsparumą jiems, įgyvendinant nelaimių rizikos mažinimo programas.	G-„ Atkūrimo meti atgaunami ir sustiprinami pragyvenimo šaltiniai, pavyzdžiui, teikiant paramą grynaisiais pinigais arba aprūpinant įrankiais ir įranga atstatyti būstą taip, kad jie būtų saugesni ir geriau apsaugotų; suremontuoti arba atstatyti bendruomenės infrastruktūrą, įskaitant sveikatos priežiūros, vandens ir sanitarijos įrenginius; stiprinti gebėjimus gerinti savo sveikatą, pavyzdžiui, taikant bendruomenės sveikatos ir pirmosios pagalbos metodą; didinti socialinę sanglaudą ir rūpintis ilgalaikiais žmonių psichosocialinės paramos poreikiais. Taip pat gerinti pasirengimą būsimiems sukrėtimams ir atsparumą jiems, įgyvendinant nelaimių rizikos mažinimo programas.

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
H		Atkūrimas yra sistemos ir infrastruktūros, aplinkos atkūrimas eliminuojant nepaprastųjų situacijų padarinius.	H-„Atkūrimas yra sistemos ir infrastruktūros, aplinkos atkūrimas eliminuojant nepaprastųjų situacijų padarinius“.

Klausimui priskirta kategorija – atkūrimas. Pagrindinės subkategorijos:

- Atkūrimo procesas vykdomas pagal atkūrimo planą.
- Ilgalaikė veikla ir programos, vykdomos pasibaigus pradiniam krizių ar nelaimių laikotarpiui, skirtos grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės. Pasibaigus kritinei veiklai po ekstremaliosios situacijos, galima atnaujinti planus ir įgyvendinti taisomuosius veiksmus
- Atkūrimas vykdomas taip, kad padėtų žmonėms atsigauti ir kartu būtų sprendžiami pavojai ir pažeidžiamumas, kuriuos pačios bendruomenės laiko prioritetiniais Atkūrimui paprastai yra reikalingi žmogiškieji ir finansiniai ištekliai. Atkūrimas yra sistemos ir infrastruktūros, aplinkos atkūrimas eliminuojant nepaprastųjų situacijų padarinius.
- Atkūrimo meti atgaunami ir sustiprinami pragyvenimo šaltiniai, pavyzdžiui, teikiant paramą grynaisiais pinigais arba aprūpinant įrankiais ir įranga atstatyti būstą taip, kad jie būtų saugesni ir geriau apsaugotų; suremontuoti arba atstatyti bendruomenės infrastruktūrą, įskaitant sveikatos priežiūros, vandens ir sanitarijos įrenginius; stiprinti gebėjimus gerinti savo sveikatą, pavyzdžiui, taikant bendruomenės sveikatos ir pirmosios pagalbos metodą; didinti socialinę sanglaudą ir rūpintis ilgalaikiais žmonių psichosocialinės paramos poreikiais.Taip pat gerinti pasirengimą būsimiems sukrėtimams ir atsparumą jiems, įgyvendinant nelaimių rizikos mažinimo programas.

Apibendrinant informantų įžvalgas galima teigti, kad atkūrimo procesas vykdomas pagal atkūrimo planą. Ilgalaikė veikla ir programos, vykdomos pasibaigus pradiniam krizių ar nelaimių laikotarpiui, skirtos grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės. Pasibaigus kritinei veiklai po ekstremaliosios situacijos, galima atnaujinti planus ir įgyvendinti taisomuosius veiksmus Atkūrimas vykdomas taip, kad padėtų žmonėms atsigauti ir kartu būtų sprendžiami pavojai ir pažeidžiamumas, kuriuos pačios bendruomenės laiko prioritetiniais Atkūrimui paprastai yra reikalingi žmogiškieji ir finansiniai ištekliai. Atkūrimas yra sistemos ir infrastruktūros, aplinkos atkūrimas eliminuojant nepaprastųjų situacijų padarinius. Atkūrimo meti atgaunami ir sustiprinami pragyvenimo šaltiniai, pavyzdžiui, teikiant paramą grynaisiais pinigais arba aprūpinant įrankiais ir įranga atstatyti būstą taip, kad jie būtų saugesni ir geriau apsaugotų; suremontuoti arba atstatyti

bendruomenės infrastruktūrą, įskaitant sveikatos priežiūros, vandens ir sanitarijos įrenginius; stiprinti gebėjimus gerinti savo sveikatą, pavyzdžiui, taikant bendruomenės sveikatos ir pirmosios pagalbos metodą; didinti socialinę sanglaudą ir rūpintis ilgalaikiais žmonių psichosocialinės paramos poreikiais.Taip pat gerinti pasirengimą būsimiems sukrėtimams ir atsparumą jiems, įgyvendinant nelaimių rizikos mažinimo programas.

Bendros įžvalgos apie nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje .Paskutiniu klausimu siekiama išsiaiškinti bendras įžvalgas apie nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje. Informantų atsakymų analizė pateikiama žemiau (žr. 9 lentelė).

9 lentelė. Bendros įžvalgos apie nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje

Dalyvio kodas	Kategorija	Subkategorijos	Citata
A	Bendros įžvalgos apie nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje	Institucinės spragos valdant nepaprastąsias situacijas.	A-Lietuvoje šią sritį, kaip svarbią ir būtiną, pradėjo vertinti tik gana nešenei, tad darau prielaidą, kad dar daug kas nenudirbta, daug kas nepadaryta, o ir galimų pačių nepaprastųjų situacijų sąrašas, mano nuomone, toli gražu nėra pilnai sudarytas. Taip pat, viena iš didžiausių blogybių nekoordinuotas viešųjų institucijų darbas, nes kaip pastarieji keleri metai parodė, dauguma institucijų turi trūkumų, kuriems ištaisyti dar reikės nemažai laiko".
B		Valdant nepaprastąsias situacijas svarbu užtikrinti valdymo ir kontrolės struktūras, ryšių sistemas, išteklių panaudojimą	B-" Valdant nepaprastąsias situacijas svarbu užtikrinti valdymo ir kontrolės struktūras, ryšių sistemas, išteklių panaudojimą. Tai yra esminiai dalykai.
C		Svarbu įvertinti problemas, kaip: pavojingos atliekos, žala turtui, pastatų konstrukcinė žala, komunalinių paslaugų, tokių kaip elektra ir vanduo, praradimas, nuolaužų valymo ir atliekų tvarkymo sprendimai. Su infrastruktūra susijusios problemos, pavyzdžiui, uždaryti keliai ir nutrūkęs susisiekimas.	C- „Svarbu įvertinti tokius aspektus, kaip: pavojingos atliekos, žala turtui, pastatų konstrukcinė žala, komunalinių paslaugų, tokių kaip elektra ir vanduo, praradimas, nuolaužų valymo ir atliekų tvarkymo sprendimai. Su infrastruktūra susijusios problemos, pavyzdžiui, uždaryti keliai ir nutrūkęs susisiekimas".
D		Biurokratija įvardintas, kaip iššūkis nepaprastųjų situacijų valdymo srityje.	D-„Iššūkiai ekstremaliųjų situacijų valdymo srityje – biurokratija".
E		Vadovavimo iššūkiai Neveiksminga komunikacija Paplitę incidentai	E-"Nepaprastosiose situacijose , pvz. COVID-19, buvo susidurta su vadovavimo iššūkiais, neveiksminga komunikacija, paplitusiais incidentais".

F		Lietuvoje nėra didelis skaičius nepaprastųjų situacijų, taigi yra laiko joms gerai pasiruošti	F-“Lietuvoje nėra daug nepaprastųjų situacijų, tad yra laiko joms ruoštis, rengti pasiruošimo planus”.
G		Trūksta nustatytų reagavimo išteklių	G- „Trūksta nustatytų reagavimo išteklių: Į planą turėtų būti įtrauktas išteklių prieinamumas ir apribojimai. Netikslūs arba nepakankami ištekliai gali apriboti galimybes veiksmingai reaguoti”.
H		Siūloma peržiūrėti ir atnaujinti teisės aktus	**H**- Manau, kad reikėtų atnaujinti teisės aktus, atnaujinti procedūras susijusias su nepaprastųjų situacijų valdymu”.

Klausimo kategorija - bendros įžvalgos apie nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje. Subkategorijos:

- Institucinės spragos valdant nepaprastąsias situacijas.
- Valdant nepaprastąsias situacijas svarbu užtikrinti valdymo ir kontrolės struktūras, ryšių sistemas, išteklių panaudojimą.
- Svarbu įvertinti problemas, kaip: pavojingos atliekos, žala turtui, pastatų konstrukcinė žala, komunalinių paslaugų, tokių kaip elektra ir vanduo, praradimas, nuolaužų valymo ir atliekų tvarkymo sprendimai. Su infrastruktūra susijusios problemos, pavyzdžiui, uždaryti keliai ir nutrūkęs susisiekimas.
- Biurokratija įvardintas, kaip iššūkis nepaprastųjų situacijų valdymo srityje.
- Pagrindiniai iššūkiai: vadovavimo iššūkiai, neveiksminga komunikacija, paplitę incidentai.

Apibendrintai galima teigti, kad bendrosios įžvalgos atskleidė problemines sritis dėl nepaprastųjų situacijų valdymo. Pastebimos institucinės spragos valdant nepaprastąsias situacijas. Biurokratija įvardintas, kaip iššūkis nepaprastųjų situacijų valdymo srityje. Pagrindiniai iššūkiai: vadovavimo iššūkiai, neveiksminga komunikacija, paplitę incidentai. Valdant nepaprastąsias situacijas svarbu užtikrinti valdymo ir kontrolės struktūras, ryšių sistemas, išteklių panaudojimą. Svarbu įvertinti problemas, kaip: pavojingos atliekos, žala turtui, pastatų konstrukcinė žala, komunalinių paslaugų, tokių kaip elektra ir vanduo, praradimas, nuolaužų valymo ir atliekų tvarkymo sprendimai. Su infrastruktūra susijusios problemos, pavyzdžiui, uždaryti keliai ir nutrūkęs susisiekimas.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad tyrimo rezultatai parodė, kad informantai turi patirties valdant nepaprastąsias situacijas. Įvardintos nepaprastosios situacijos - COVID-19 pandemija bei Nepaprastoji padėtis pasienio ruožuose su Baltarusija ir Kaliningradu, ir Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi, bei pasienio kontrolės punktuose.

Rizikos įvertinimas. Kalbant apie rizikos vertinimą akcentuojamas pavojų identifikavimas, Informantas A įvardino: „Nustačius galimo pavojaus tikimybę analizuojami galimi jo padariniai.

Svarbiausi padariniai, tai: (1.) Poveikis gyventojų gyvybei bei sveikatai; (2.) Turtui ir aplinkai; (3.) Veiklos tęstinumui.“ Informantas B kalbėdamas apie pavojus teigė „B-„ Rizikos vertinimas - tai procesas, kurio metu analizuojami trys kintamųjų rinkiniai. 1. Kokie yra pavojai, 2. Kam kyla pavojus, 3. Kokie yra rizikos elementų pažeidžiamumo veiksniai?“. Taigi pavojų identifikavimui priskirta subkategorija apimanti išdėstytus informantų teiginius: Nustatomi galimi pavojai ir galimų pavojų tikimybės lygiai. Esminiai pavojų padariniai: poveikis gyventojų gyvybei bei sveikatai; poveikis turtui ir aplinkai, poveikis veiklos tęstinumui. Rizikos vertinimas apima pavojų analizę , kuri susijusi su galimais ekstremaliųjų situacijų scenarijais tinkamų kontrolės priemonių, skirtų pavojams pašalinti arba sumažinti jų poveikį, nustatymą šių kontrolės priemonių, įskaitant avarijų likvidavimo planus, įgyvendinimą reagavimo į ekstremaliąsias. Taip pat informantai paminėjo gaires, kuriomis vadovaujasi atlikdami rizikos vertinimą. Rizikos vertinamos pagal Lietuvos Respublikos Seimo įsakymą “Dėl galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijų patvirtinimo“. Taip pat Planai ir strategijos naudojamos rizikos vertinimui: poveikio mažinimo strategijos, ekstremaliųjų situacijų operacijų planai, veiklos tęstinumo planai, atkūrimo planai iki ir po nelaimės turėtų būti grindžiami konkrečiais nustatytais pavojais, o ištekliai turėtų būti tinkamai paskirstyti šiems pavojams šalinti. Informantas įvardino elementus, kurie akcentuojami vertinant rizikas: rizikos valdymo elementai: konteksto nustatymas, rizikos nustatymas; rizikos priežasčių ir šaltinių identifikavimas; pasekmių ir tikimybių analizė; rizikos įvertinimas prioritetų nustatymui; rizikos šalinimas, sumažinimas. Nustačius rizikas analizuojamas jų poveikis. Poveikio vertinimas išsamiau tęsiamas remiantis įsakymu Lietuvos Respublikos Seimo įsakymą “Dėl galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijų patvirtinimo“ ir nepaprastųjų situacijų valdymo planu.

Grėsmių šaltiniai. Identifikuotos pagrindinės grėsmės ir jų šaltiniai. Įvardinta, kad grėsmės kyla iš fizinių, ekonominių, socialinių, aplinkos, politinių šaltinių. Grėsmės gali kilti iš gamtos (1) arba būti žmogaus sukeltos (2) ir gali apimti uraganus, žemės drebėjimus, potvynius, gaisrus, žiemos orus, cheminių medžiagų išsiliejimą arba išmetimą, ligų protrūkius, biologinių medžiagų išmetimą, branduolinių arba radiologinių šaltinių sprogimus, pramonines avarijas, karą, terorizmą, socialines krizes ir daugelį kitų pavojų.

Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui Lietuvoje. Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui vykdomas vadovaujantis Galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijomis. Taikomi prevencijos priemonių vykdymo planai, veiksmų planai, vadovaujamasi patvirtintomis rekomendacijomis, metodikomis. Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms reikalauja ilgalaikio ir visapusiško dalyvavimo nelaimių rizikos mažinimo sistemoje. Svarbu

greita koordinacija ir veiksmingumas tokiose situacijose. Pagal rizikos pobūdi suformuojama komanda, rengiamas veiksmų planas. Pagrindinis pasirengimas laikomas prevencijos, apsaugos, sušvelninimo, reagavimo ir atkūrimo suplanavimo. Kryptys tobulinimui: teisinių reguliavimų išaiškinimas; daugiau specialistų paruoštų nepaprastųjų situacijų suvaldymui.

Visuomenės pažeidžiamumas. Pažeidžiamumas įvertinamas pagal nepaprastosios situacijos rizikos lygį, tam tikras charakteristikas. Nustatomos pažeidžiamos vietos ir sritys naudojant žvalgybinę informaciją. Nustatomi prioritetai tolimesniems veiksmams. Pažeidžiamumas gali būti vertinamas pagal numatomus scenarijus. Visuomene siūloma dalinti į dvi dalis – jaunesni žmonės, kurie naudojasi šiuolaikinėmis technologijomis. Ir vyresnio amžiaus žmonės, kurie nesinaudoja šiuolaikinėmis technologijomis ir gauna mažiau informacijos apie įvykius. LT72 portalas, kaip informacijos priemonė nepaprastųjų situacijų metu gali būti laikoma ir prevencinė priemonė. Informantai įvertino, kad visuomenės pažeidžiamumas vidutiniškas. Lietuvos visuomenė nepasiruošusi nelaimėms ir visos grėsmės negali būti eliminuotos. Visuomenėje pasireiškia atsparumas pažeidžiamumui.

Kolektyvinės apsaugos statiniai Lietuvoje. Kolektyvinės apsaugos statinių skaičius didėja. Pastebimas didesnis dėmesys kolektyvinės apsaugos pastatams Lietuvoje. Savivaldybės priedangas numato iš anksto. Kolektyvinės apsaugos statinių poreikis akcentuojamas dėl karo pavojaus, po karo prasidėjimo Ukrainoje. Kolektyvinės apsaugos statiniai gali suteikti laikiną prieglobstį nuo žalingo aplinkos poveikio, evakuacijai, karo metu. Kolektyvinės apsaugos statinių prieinamumą ir funkcionalumą reikėtų ištirti. Apsaugos statinių funkcionalumas taip pat priklauso ir nuo pačios nepaprastosios situacijos. Kolektyvinės apsaugos statiniai turėtų būti tvirtos struktūros. Požeminės konstrukcijos gerai apsaugo nuo ginklų poveikio. Svarbu žinoti arčiausiai esančią priedangą nepaprastosios situacijos atveju. Priedangomis dažnai laikomos gimnazijos, darželiai, mokyklos, sporto centrai, kur yra keli įėjimai į pastatą. Ar priedangų pakaks priklauso nuo nepaprastosios situacijos masto. Kolektyvinės apsaugos statiniai gali suteikti laikiną prieglobstį nuo žalingo aplinkos poveikio, evakuacijai, karo metu.

Reagavimas. Reagavimas - atsakas, kai žinoma, kad nepaprastoji situacija neišvengiama. Įvykus ekstremaliajai situacijai, pirmenybė visada teikiama gyvybės apsaugai. Antrasis prioritetas - įvykio stabilizavimas. Atsakui svarbu tinkamas pasiruošimas. Reagavimas - tai pasirengimo planų įgyvendinimas. Siekiant stabilizuoti incidentą ir sumažinti galimą žalą atliekami veiksmai pagal nustatyta riziką. Reagavimo veiksmai gali apimti ekstremaliųjų situacijų operacijų centro aktyvinimą, gyventojų, kuriems gresia pavojus, evakuaciją, prieglaudų atidarymą ir masinės pagalbos teikimą, neatidėliotiną gelbėjimą ir medicininę pagalbą, gaisrų gesinimą, paieškas ir gelbėjimo darbus miestuose. Svarbu greitas reagavimas ir tinkamų veiksmų priėmimas atsako metu. Nelaimės iš pradžių sprendžiamos vietos

lygmeniu. Pavyzdžiui, pirmojo reagavimo tarnybų, medikų ir ligoninių, ugniagesių, policijos ir savivaldybių. Vietos valdžios institucijos, kurioms reikia pagalbos, prašo jos iš provincijų ar teritorinių vyriausybių. Jei ekstremalioji situacija peržengia jų galimybes, provincija ar teritorija gali kreiptis pagalbos į vyriausybę. Vyriausybės operacijų centras yra pagrindinė priemonė, kuri suburia visus partnerius į bendrą aplinką, kad būtų suderinti ir sinchronizuoti kolektyviniai.

Atkūrimas. Atkūrimo procesas vykdomas pagal atkūrimo planą. Ilgalaikė veikla ir programos, vykdomos pasibaigus pradiniam krizių ar nelaimių laikotarpiui, skirtos grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės. Pasibaigus kritinei veiklai po ekstremaliosios situacijos, galima atnaujinti planus ir įgyvendinti taisomuosius veiksmus Atkūrimas vykdomas taip, kad padėtų žmonėms atsigauti ir kartu būtų sprendžiami pavojai ir pažeidžiamumas, kuriuos pačios bendruomenės laiko prioritetiniais Atkūrimui paprastai yra reikalingi žmogiškieji ir finansiniai ištekliai. Atkūrimas yra sistemos ir infrastruktūros, aplinkos atkūrimas eliminuojant nepaprastųjų situacijų padarinius. Atkūrimo meti atgaunami ir sustiprinami pragyvenimo šaltiniai, pavyzdžiui, teikiant paramą grynaisiais pinigais arba aprūpinant įrankiais ir įranga atstatyti būstą taip, kad jie būtų saugesni ir geriau apsaugotų; suremontuoti arba atstatyti bendruomenės infrastruktūrą, įskaitant sveikatos priežiūros, vandens ir sanitarijos įrenginius; stiprinti gebėjimus gerinti savo sveikatą, pavyzdžiui, taikant bendruomenės sveikatos ir pirmosios pagalbos metodą; didinti socialinę sanglaudą ir rūpintis ilgalaikiais žmonių psichosocialinės paramos poreikiais. Taip pat gerinti pasirengimą būsimiems sukrėtimams ir atsparumą jiems, įgyvendinant nelaimių rizikos mažinimo programas.

Bendros įžvalgos apie nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje. Bendrosios įžvalgos atskleidė problemines sritis dėl nepaprastųjų situacijų valdymo. Pastebimos institucinės spragos valdant nepaprastąsias situacijas. Biurokratija įvardintas, kaip iššūkis nepaprastųjų situacijų valdymo srityje. Pagrindiniai iššūkiai: vadovavimo iššūkiai, neveiksminga komunikacija, paplitę incidentai. Valdant nepaprastąsias situacijas svarbu užtikrinti valdymo ir kontrolės struktūras, ryšių sistemas, išteklių panaudojimą. Svarbu įvertinti problemas, kaip: pavojingos atliekos, žala turtui, pastatų konstrukcinė žala, komunalinių paslaugų, tokių kaip elektra ir vanduo, praradimas, nuolaužų valymo ir atliekų tvarkymo sprendimai. Su infrastruktūra susijusios problemos, pavyzdžiui, uždaryti keliai ir nutrūkęs susisiekimas.

IŠVADOS

1. Nepaprastoji situacijq suprantamq, kaip didelės žalos žmogiškiesiems ištekliams ir turtui sukeliantis neeilinis įvykis, kurio padariniai viršija bendruomenės galimybes atsikurti.
2. Išanalizuotas nepaprastųjų situacijų valdymo ciklas. Penki ekstremaliųjų situacijų valdymo etapai: prevencija, padarinių sušvelninimas, pasirengimas, reagavimas ir atkūrimas.

   Grėsmės dėl nepaprastosios situacijos, nelaimės, gali kilti dėl gamtos (pavyzdžiui, uraganų ir žemės drebėjimų), technologijų (pavyzdžiui, branduolinių ir kalnakasybos avarijų), netinkamai valdomos ekonomikos (pavyzdžiui, derliaus nuėmimo ir miškų kirtimo) ar politikos (pavyzdžiui, karo ir žmogaus teisių pažeidimų), terorizmo. Grėsmių identifikavimas leidžia sudaryti išsamų grėsmių sąrašą, pagal kurį būtų atliekama tolimesnė analizė. Identifikavus grėsmę galima nustatyti mechanizmus, kurie ištikus nelaimei leistų atkurti individualias ir socialines struktūras. Nelaimių rizikos vertinimas sudėtingų ekstremaliųjų situacijų metu yra labai svarbus, kad bendruomenė suprastų ir praneštų apie galimą riziką, kuri gali sukelti reikšmingas pasekmes visuomenės sveikatai ir aplinkai.

   Rizikos mažinimo priemonės skiriamos į dvi pagrindines kategorijas - struktūrines (pastatai, inžinerija, technologijos, mechaniniai pakeitimai); ir nestruktūrines (žmogaus elgesys, gamtiniai procesai, veikiama rizikos tikimybė ar padariniai nenaudojant inžinerinių sprendimų).

   Pasirengimas nelaimėms turėtų apimti visų lygių reagavimo sistemas. Pasirengimas įveikti nelaimę apima visą planavimo veiklą, kuri vyksta valstybės, institucijų ir individo lygmenimis. Pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms veiklą sudaro daug komponentų, įskaitant sudėtingą planavimo, įrangos rengimo, mokymo ir mokymų ciklą, personalo pratybas ir tobulinimo ciklus. Pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms pratybos dažnai laikomos svarbiausia ciklo dalimi dėl galimos dvejopos vertės: individualiu lygmeniu pratybos suteikia galimybę reagavimo darbuotojams susipažinti su ekstremaliųjų situacijų planais ir procedūromis patyriminiu būdu, praktiškai išbandant imituojamą grėsmę organizacijos (sistemos) lygmeniu. Personalo pratybos nepaprastajai padėčiai padeda nustatyti planavimo, mokymo ir išteklių spragas. Šis spragų nustatymas ir apribojimai gali paskatinti teigiamus pokyčius, siekiant pagerinti pasirengimą.

Atsakas yra sudėtingiausia nelaimės valdymo fazė, nes yra vykdoma didelio sukrėtimo, riboto laiko ir informacijos sąlygomis. Atsako metu dvejonės, nepasitikėjimas ir delsimas gali sukelti katastrofą. Atsakas (reagavimas) – tai ne tik skubūs veiksmai, kurių reikia imtis tuoj pat (pirmoji pagalba, paieška ir gelbėjimas, būsto ar pastogės suteikimas), bet taip pat ir sistemos, reikalingos šią veiklą koordinuoti ir paremti, sukūrimas.

Atkūrimas po nepaprastosios situacijos apima ilgalaikius procesus, kurie pradedami pasibaigus nelaimei, atkūrimu siekiama grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės.

3. Išsiaiškintas nepaprastųjų situacijų ekspertų požiūris į nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje.

   Grėsmių šaltiniai. Identifikuotos pagrindinės grėsmės ir jų šaltiniai. Įvardinta, kad grėsmės kyla iš fizinių, ekonominių, socialinių, aplinkos, politinių šaltinių. Grėsmės gali kilti iš gamtos (1) arba būti žmogaus sukeltos (2) ir gali apimti uraganus, žemės drebėjimus, potvynius, gaisrus, žiemos orus, cheminių medžiagų išsiliejimą arba išmetimą, ligų protrūkius, biologinių medžiagų išmetimą, branduolinių arba radiologinių šaltinių sprogimus, pramonines avarijas, karą, terorizmą, socialines krizes ir daugelį kitų pavojų.

   Rizikų poveikio mažinimas. Tai priemonės, kuriomis siekiama išvengti ekstremaliųjų situacijų, sumažinti jų tikimybę arba sumažinti neišvengiamų ekstremaliųjų situacijų žalingą poveikį. Tipinės padarinių švelninimo priemonės - tai statybos taisyklių ir zonavimo reikalavimų nustatymas, langinių įrengimas ir užtvarų, pavyzdžiui, pylimų, statymas.

   Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui Lietuvoje. Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui vykdomas vadovaujantis Galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijomis. Taikomi prevencijos priemonių vykdymo planai, veiksmų planai, vadovaujamasi patvirtintomis rekomendacijomis, metodikomis. Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms reikalauja ilgalaikio ir visapusiško dalyvavimo nelaimių rizikos mažinimo sistemoje. Svarbu greita koordinacija ir veiksmingumas tokiose situacijose. Pagal rizikos pobūdi suformuojama komanda, rengiamas veiksmų planas. Pagrindinis pasirengimas laikomas prevencijos, apsaugos, sušvelninimo, reagavimo ir atkūrimo suplanavimo. Kryptys tobulinimui: teisinių reguliavimų išaiškinimas; daugiau specialistų paruoštų nepaprastųjų situacijų suvaldymui.

Reagavimas. Reagavimas - atsakas, kai žinoma, kad nepaprastoji situacija neišvengiama. Įvykus ekstremaliajai situacijai, pirmenybė visada teikiama gyvybės apsaugai. Antrasis prioritetas - įvykio stabilizavimas. Atsakui svarbu tinkamas pasiruošimas. Reagavimas - tai pasirengimo planų įgyvendinimas. Siekiant stabilizuoti incidentą ir sumažinti galimą žalą atliekami veiksmai pagal nustatyta riziką. Reagavimo veiksmai gali apimti ekstremaliųjų situacijų operacijų centro aktyvinimą, gyventojų, kuriems gresia pavojus, evakuaciją, prieglaudų atidarymą ir masinės pagalbos teikimą, neatidėliotiną gelbėjimą ir medicininę pagalbą, gaisrų gesinimą, paieškas ir gelbėjimo darbus miestuose. Svarbu greitas reagavimas ir tinkamų veiksmų priėmimas atsako metu. Nelaimės iš pradžių sprendžiamos vietos lygmeniu. Pavyzdžiui, pirmojo reagavimo tarnybų, medikų ir ligoninių, ugniagesių, policijos ir savivaldybių. Vietos valdžios institucijos, kurioms reikia pagalbos, prašo jos iš provincijų ar teritorinių vyriausybių. Jei ekstremalioji situacija peržengia jų galimybes, provincija ar teritorija gali kreiptis pagalbos į vyriausybę. Vyriausybės operacijų centras yra pagrindinė priemonė, kuri suburia visus partnerius į bendrą aplinką, kad būtų suderinti ir sinchronizuoti kolektyviniai.

Atkūrimas. Atkūrimo procesas vykdomas pagal atkūrimo planą. Ilgalaikė veikla ir programos, vykdomos pasibaigus pradiniam krizių ar nelaimių laikotarpiui, skirtos grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės. Pasibaigus kritinei veiklai po ekstremaliosios situacijos, galima atnaujinti planus ir įgyvendinti taisomuosius veiksmus Atkūrimas vykdomas taip, kad padėtų žmonėms atsigauti ir kartu būtų sprendžiami pavojai ir pažeidžiamumas, kuriuos pačios bendruomenės laiko prioritetiniais Atkūrimui paprastai yra reikalingi žmogiškieji ir finansiniai ištekliai. Atkūrimas yra sistemos ir infrastruktūros, aplinkos atkūrimas eliminuojant nepaprastųjų situacijų padarinius. Atkūrimo meti atgaunami ir sustiprinami pragyvenimo šaltiniai, pavyzdžiui, teikiant paramą grynaisiais pinigais arba aprūpinant įrankiais ir įranga atstatyti būstą taip, kad jie būtų saugesni ir geriau apsaugotų; suremontuoti arba atstatyti bendruomenės infrastruktūrą, įskaitant sveikatos priežiūros, vandens ir sanitarijos įrenginius; stiprinti gebėjimus gerinti savo sveikatą, pavyzdžiui, taikant bendruomenės sveikatos ir pirmosios pagalbos metodą; didinti socialinę sanglaudą ir rūpintis ilgalaikiais žmonių psichosocialinės paramos poreikiais. Taip pat gerinti pasirengimą būsimiems sukrėtimams ir atsparumą jiems, įgyvendinant nelaimių rizikos mažinimo programas.

4. Nustatytos kryptys nepaprastųjų situacijų valdymo tobulinimui: teisės aktų atnaujinimas, teisinių reguliavimų išaiškinimas; daugiau specialistų paruoštų nepaprastųjų situacijų suvaldymui.

PASIŪLYMAI

Pasiūlymai teikiami savivaldybių administracijoms.

1. Inicijuoti teisės aktų susijusių su nepaprastosiomis situacijomis ir jų valdymu, grėsmėmis, rizikomis, veiksmų planais peržiūras ir atnaujinimus.
2. Ugdyti specialistus darbui su nepaprastosiomis situacijomis.

LITERATŪRA

1. Adeoye- Olatunde, O. A., & Olenik, N. L. (2021). Research and scholarly methods: Semi- structured interviews. *Journal of the american college of clinical pharmacy*, *4*(10), 1358-1367.
2. Beck, T. K. (2017). Räume der Sicherheit–Räume der Gewalt. *Zeitschrift für Friedens-und Konfliktforschung*, *6*(1), 6-36.
3. Bjørnskov, C., & Voigt, S. (2020). When does terror induce a state of emergency? And what are the effects?. *Journal of Conflict Resolution*, *64*(4), 579-613.
4. Bruneau, M., Chang, S. E., Eguchi, R. T., Lee, G. C., O'Rourke, T. D., Reinhorn, A. M., ... & Von Winterfeldt, D. (2003). A framework to quantitatively assess and enhance the seismic resilience of communities. *Earthquake spectra*, *19*(4), 733-752.
5. Calhoun, C. (2010). The idea of emergency: Humanitarian action and global (dis) order. *Contemporary states of emergency: The politics of military and humanitarian interventions*, 29-58.
6. Chen, N., Liu, W., Bai, R., & Chen, A. (2019). Application of computational intelligence technologies in emergency management: a literature review. *Artificial Intelligence Review*, *52*, 2131-2168.
7. Comfort, L. K., Boin, A., & Demchak, C. C. (Eds.). (2010). *Designing resilience: Preparing for extreme events*. University of Pittsburgh Pre.
8. Dalinkevičė, L., & Korsakienė, R. (2021). Socialiai atsakingo verslo praktikos mažose ir vidutinėse įmonėse. In 24-oji Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencija „Mokslas–Lietuvos ateitis. Ekonomika ir vadyba", 2021 m. spalio 21-22 d. Vilnius (pp. 70-84).
9. De Marchi, B. (2020). Societal vulnerability and resilience in the COVID-19 crisis. *Culture e Studi del Sociale*, *5*(1, Special), 163-164. https://www.cussoc.it/journal/article/view/135/92
10. Elta (2023) Seimas pratęsė nepaprastąją padėtį šalies pasienyje Prieiga internetu: https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1936292/seimas-pratese-nepaprastaja-padeti-salies-pasienyje
11. Emergency Management Planning Guide 2010–2011 (2012) Prieiga internetu: https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrcs/pblctns/mrgnc-mngmnt-pnnng/mrgnc-mngmnt-pnnng-eng.pdf
12. Feldmann-Jensen, S., Jensen, S. J., Smith, S. M., & Vigneaux, G. (2019). The next generation core competencies for emergency management. *Journal of Emergency Management*, *17*(1), 17-25.

13. Gan, R. K., Bruni, E., Castro Delgado, R., Alsua, C., & Arcos González, P. (2023). Novel Google Maps and Google Earth application for chemical industry disaster risk assessment during complex emergencies in Eastern Ukraine. *Scientific reports*, *13*(1), 5758.
14. Grikšienė, D. (2021). Pokyčių valdymo modeliavimas Lietuvos ambulatorinėse asmens sveikatos priežiūros įstaigose (Doctoral dissertation, Mykolo Romerio universitetas).
15. Grogan, J., & Weinberg, N. (2020). Principles to Uphold the rule of law and good governance in public health emergencies. *European Commission, https://reconnect-europe. eu/wp-content/uploads/2020/08/RECONNECTPB_082020B. pdf*.
16. Holling, C. S. (1973). Resilience of ecological systems. Source. *Annu Rev Ecol Syst*, *4*, 1-23.
17. Jensen, J., & Kirkpatrick, S. (2022). Local emergency management and comprehensive emergency management (CEM): A discussion prompted by interviews with Chief Resilience Officers. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *79*, 103136.
18. Jungtinių Tautų tarptautinė nelaimių mažinimo strategija (angl. United Nations International Strategy for Disaster Reduction) (UN/ISDR, 2004) (2004) Living with Risk: A Global Review of Disaster Reduction Initiatives: United Nations. http://www.unisdr.org/eng/about_isdr/bd– lwr–2004–eng.htm
19. LR Konstitucija (2019) Prieiga internetu: https://www.lrs.lt/sip/getFile?guid=e890662e-e777-4e45-b9e7-45dc26fb4bd0
20. LR Nutarimas dėl nepaprastosios padėties įvedimo (2023) Prieiga internetu: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5aaf73d2c25511ed924fd817f8fa798e?positionInSearchResults=6&searchModelUUID=0b1aa13c-fa9d-4817-8960-1677f893cd5d
21. Mangone, E. (2021). The future after a pandemic and the ethics of responsibility. *SN Social Sciences*, *1*(1), 25. https://link.springer.com/article/10.1007/s43545-020-00032-2
22. Monteil, C., Simmons, P., & Hicks, A. (2020). Post-disaster recovery and sociocultural change: Rethinking social capital development for the new social fabric. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *42*, 101356.
23. Patkauskaitė-Tiuchtienė, I., Bortkevičiūtė, R., Nakrošis, V., & Vilpišauskas, R. (2022). The Impact of significant events on public policy and institutional change: towards a research agenda. *Politologija*, *105*(1), 8-52.
24. Perry, R. W. (2018). Defining disaster: An evolving concept. *Handbook of disaster research*, 3-22.

25. Saja, A. A., Goonetilleke, A., Teo, M., & Ziyath, A. M. (2019). A critical review of social resilience assessment frameworks in disaster management. *International journal of disaster risk reduction*, *35*, 101096.
26. Sawalha, I. H. (2018). Behavioural response patterns: an investigation of the early stages of major incidents. *foresight*, *20*(4), 337-352.
27. Sawalha, I. H. (2020). A contemporary perspective on the disaster management cycle. *foresight*, *22*(4), 469-482.
28. Scheper-Hughes, N. (2009). Death without weeping: The violence of everyday life in Brazil. Nachdr. Berkeley: Univ. of California Press.
29. Scheper-Hughes, N. (2008 March). A talent for life: Reflections on human vulnerability and resilience. Ethnos, 73(1), 25–56.
30. Skryabina, E. A., Betts, N., Reedy, G., Riley, P., & Amlôt, R. (2020). The role of emergency preparedness exercises in the response to a mass casualty terrorist incident: a mixed methods study. *International journal of disaster risk reduction*, *46*, 101503.
31. Survila, A. (2015). *Nepaprastųjų situacijų valdymas*.
32. Šalkauskaitė, P. (2021). Patirtinio ugdymo patirtys ir atradimai pradinėje mokykloje. Švietimas: politika, vadyba, kokybė, 13, 98-109.
33. Tarptautinė nelaimių mažinimo strategijoje (2006) Prieiga internetu: https://www.eird.org/eng/revista/no_13_2006/art5.htm
34. The Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED). (2015) *The Human Cost of Weather-Related Disasters, 1995–2015*; United Nations: Geneva, Switzerland,
35. Väyrynen, R. (2023). Complex humanitarian emergencies: Concepts and issues. *Raimo Väyrynen: A Pioneer in International Relations, Scholarship and Policy-Making: With a Foreword by Olli Rehn and a Preface by Allan Rosas*, 301-343.
36. Wuropulos, K. (2020). Emotions, emergencies and disasters: sociological and anthropological perspectives on the COVID-19 pandemic. *Global Affairs*, *6*(4-5), 609-615.

Vaicys, E. (2023) Nepaprastųjų situacijų valdymas Lietuvoje (Magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

ANOTACIJA

Magistro darbe išanalizuotas nepaprastųjų situacijų valdymas. Penki ekstremaliųjų situacijų valdymo etapai: prevencija, padarinių sušvelninimas, pasirengimas, reagavimas ir atkūrimas. Magistro darbą sudaro įvadas, trys pagrindinės dalys, išvados bei rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas bei priedai patikslinantys tyrimo informaciją. Pirmoje darbo dalyje atskleista nepaprastųjų situacijų samprata, nepaprastųjų situacijų valdymo ciklo teoriniai aspektai, Lietuvos valstybės valdymo ypatumai nepaprastosios padėties metu. Trečioje darbo dalyje pateikta tyrimo metodika ir rezultatų analizė. Interviu metu analizuotos kategorijos: demografiniai rodikliai; patirtis nepaprastųjų situacijų valdyme; rizikos ir grėsmės, poveikio mažinimas; pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui; visuomenės pažeidžiamumas; kolektyvinės apsaugos statiniai Lietuvoje; reagavimas nepaprastųjų situacijų valdymo cikle; atkūrimo atsigavimo ciklas; bendros dar nepaminėtos įžvalgos apie nepaprastųjų situacijų suvaldymą. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos savivaldybėms.

Pagrindiniai žodžiai: nepaprastųjų situacijų valdymas, neparastosios situacijos, nepaprastųjų situacijų prevencija, nepaprastųjų situacijų padarinių sušvelninimas, nepaprastųjų situacijų pasirengimas, nepaprastųjų situacijų reagavimas, nepaprastųjų situacijų atkūrimas.

Vaicys, E. (2023) Emergency management in Lithuania (Master's thesis). Vilnius: Mykolas Romeris University.

ANOTATION

The Master's thesis analyses the management of emergency situations. Five phases of emergency management: prevention, mitigation, preparedness, response and recovery. The Master's thesis consists of an introduction, three main parts, conclusions and recommendations, a list of references used and annexes to clarify the research information. The first part of the thesis presents the concept of emergency situations, theoretical aspects of the emergency management cycle, and the peculiarities of the Lithuanian state governance during an emergency situation. The third part of the thesis presents the methodology of the study and the analysis of the results. The categories analysed during the interviews were: demographic indicators; experience in emergency management; risks and threats, mitigation; emergency management preparedness; societal vulnerability; collective protection structures in Lithuania; response in the emergency management cycle; the recovery cycle; and general insights on emergency management that have not yet been mentioned. The paper concludes with conclusions and recommendations for municipalities.

Keywords: emergency management, emergency situations, emergency prevention, emergency mitigation, emergency preparedness, emergency response, emergency recovery.Juškauskė, G. (2023) Vilniaus miesto savivaldybės strateginis planavimas (bakalauro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

SANTRAUKA

Temos aktualumas: Pavojingų įvykių ir toliau pasaulyje daugėja, o jų neigiamos pasekmės didėja. Nepaprastųjų situacijų valdymas yra patraukli mokslinių tyrimų sritis, kuria siekiama stabilizuoti nelaimių padarinius ir sumažinti galimą žalą žmonėms, įrenginiams ir aplinkai. Savalaikis ir veiksmingas nepaprastųjų situacijų valdymas labai priklauso nuo stebimos informacijos panaudojimo ir turimų išteklių integravimo.

Tyrimo problema: keliamas probleminis klausimas - kaip valdomos nepaprastosios situacijos Lietuvoje? Tyrimą papildantis klausimas, kaip pagerinti nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje?

Tyrimo tikslas: išanalizuoti nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti nepaprastųjų situacijų sampratą.
2. Išanalizuoti nepaprastųjų situacijų valdymo ciklą.
3. Išsiaiškinti nepaprastųjų situacijų ekspertų požiūrį į nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje.
4. Pateikti prielaidas nepaprastųjų situacijų valdymo gerinimui.

Informacijos rinkimo ir tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė, teisės aktų analizė.

  Kokybinis tyrimas.

Darbo pagrindiniai rezultatai ir išvados. Išsiaiškintas nepaprastųjų situacijų ekspertų požiūris į nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje.

Grėsmių šaltiniai. Identifikuotos pagrindinės grėsmės ir jų šaltiniai. Įvardinta, kad grėsmės kyla iš fizinių, ekonominių, socialinių, aplinkos, politinių šaltinių. Grėsmės gali kilti iš gamtos (1) arba būti žmogaus sukeltos (2) ir gali apimti uraganus, žemės drebėjimus, potvynius, gaisrus, žiemos orus, cheminių medžiagų išsiliejimą arba išmetimą, ligų protrūkius, biologinių medžiagų išmetimą, branduolinių arba radiologinių šaltinių sprogimus, pramonines avarijas, karą, terorizmą, socialines krizes ir daugelį kitų pavojų.

Rizikų poveikio mažinimas. Tai priemonės, kuriomis siekiama išvengti ekstremaliųjų situacijų, sumažinti jų tikimybę arba sumažinti neišvengiamų ekstremaliųjų situacijų žalingą poveikį. Tipinės padarinių švelninimo priemonės - tai statybos taisyklių ir zonavimo reikalavimų nustatymas, langinių įrengimas ir užtvarų, pavyzdžiui, pylimų, statymas.

Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui Lietuvoje. Pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui vykdomas vadovaujantis Galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizės atlikimo rekomendacijomis. Taikomi prevencijos priemonių vykdymo planai, veiksmų planai, vadovaujamasi patvirtintomis rekomendacijomis, metodikomis.

Reagavimas. Reagavimas - atsakas, kai žinoma, kad nepaprastoji situacija neišvengiama. Įvykus ekstremaliajai situacijai, pirmenybė visada teikiama gyvybės apsaugai. Antrasis prioritetas - įvykio stabilizavimas. Atsakui svarbu tinkamas pasiruošimas.

Atkūrimas. Atkūrimo procesas vykdomas pagal atkūrimo planą. Ilgalaikė veikla ir programos, vykdomos pasibaigus pradiniam krizių ar nelaimių laikotarpiui, skirtos grąžinti visas sistemas į normalią būklę arba atkurti šias sistemas iki naujos, mažiau pažeidžiamos būklės.

SUMMARY

Relevance: The number of hazardous events continues to rise worldwide and their negative consequences are increasing. Emergency management is an attractive area of research aimed at stabilizing the effects of disasters and reducing potential damage to people, facilities and the environment. Timely and effective emergency management relies heavily on the use of monitored information and the integration of available resources.

Research problem: The problem question is: How are emergencies managed in Lithuania? The research question is: how to improve the management of emergencies in Lithuania?

Aim of the study: to analyse the management of emergencies in Lithuania.

Objectives:

1. Define the concept of emergencies.
2. To analyse the emergency management cycle.
3. To identify the views of emergency experts on emergency management in Lithuania
4. To provide assumptions for improving emergency management.

Methods of information gathering and research:

- Analysis of scientific literature, analysis of legal acts.
- Qualitative research.

Main results and conclusions. The research has identified the attitudes of emergency experts towards emergency management in Lithuania.

Sources of threats. The main threats and their sources were identified. Threats are identified as coming from physical, economic, social, environmental and political sources. Threats can be natural (1) or man-made (2) and can include hurricanes, earthquakes, floods, fires, winter weather, chemical spills or releases, disease outbreaks, biological releases, nuclear or radiological explosions, industrial accidents, war, terrorism, social crises, and many others.

Mitigating the impact of risks. Measures aimed at avoiding or reducing the likelihood of emergencies, or reducing the harmful effects of unavoidable emergencies. Typical mitigation measures include the imposition of building regulations and zoning requirements, the installation of shutters and the construction of barriers such as embankments.

Preparing for emergency management in Lithuania. Preparations for emergency management are carried out in accordance with the Guidelines for conducting a Risk Analysis of Potential Hazards and

Emergencies. Prevention plans and action plans are in place, following approved guidelines and methodologies.

Response. Response - response when it is known that an emergency is imminent. In the event of an emergency, the first priority is always the protection of life. The second priority is to stabilize the event. Adequate preparation is essential for the response.

Recovery. The recovery process is carried out according to a recovery plan. Long-term activities and programs, following the initial period of crisis or disaster, are designed to return all systems to a normal state or to restore these

PRIEDAI

1 Priedas. Interviu klausimai

Gerbiamas Tyrimo Dalyvi,

Esu Mykolo Romerio Universiteto Viešojo valdymo ir verslo fakulteto Nepaprastųjų situacijų valdymo programos magistro studijų studentas Edvinas Vaičys. Šiuo metu atlieku tyrimą "Nepaprastųjų situacijų valdymas Lietuvoje", kurio tikslas atskleisti nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje.

Interviu užtruks iki 30 min.

Interviu yra anoniminis.

Dėkoju už Jūsų laiką!

1. Jūsų pareigos.
2. Jūsų darbo stažas dirbant su nepaprastųjų situacijų valdymu.
3. Su kokiomis nepaprastosiomis situacijomis Jums teko susidurti, dalyvauti jų suvaldyme?
4. Kaip įvertinate rizikas kilus nepaprastajai situacijai, kokie esminiai rizikos vertinimo aspektai? Pakomentuokite.
5. Kokius esminius grėsmės šaltinius Lietuvai įžvelgiate šiuo metu? Kokia Jūsų nuomonė apie nepaprastųjų situacijų tikimybę Lietuvoje artimiausiu metu? Pakomentuokite.
6. Kaip vykdomas pasirengimas nepaprastųjų situacijų suvaldymui? Kokie esminiai aspektai bei iššūkiai pasirengimo procese? Kaip sumažinamos grėsmių rizikos ? Kokios būtų Jūsų įžvalgos, kaip patobulinti pasirengimo Nepaprastųjų situacijų suvaldymui procesą ateityje? Pakomentuokite.
7. Kokia Jūsų nuomonė apie visuomenės pažeidžiamumą Lietuvoje įvykus nepaprastajai situacijai? Pakomentuokite.
8. Kokia Jūsų nuomonė apie pastatus – kolektyvinės apsaugos statinius Lietuvoje? Ar jų pakanka ? Kokios būtų Jūsų įžvalgos dėl kolektyvinių apsaugos statinių prieinamumą ir funkcionalumą nepaprastosios situacijos metu? Pakomentuokite.
9. Kaip vykdomas reagavimas nepaprastųjų situacijų suvaldymo procese? Kokie esminiai aspektai bei iššūkiai reagavimo į nepaprastąją situaciją procese? Kokios būtų Jūsų įžvalgos, kaip patobulinti reagavimo į nepaprastąsias situacijas procesą ateityje? Pakomentuokite.
10. Kokios Jūsų įžvalgos apie atkūrimo (atsigavimo) procesą po nepaprastosios situacijos ? Pakomentuokite.

11. Gal turite papildomų įžvalgų apie nepaprastųjų situacijų valdymą Lietuvoje, kurios dar nebuvo paminėtos šio interviu metu. Pakomentuokite.